

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

MUZIKOS PEDAGOGIKOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

JUSTINA ŠIUPINYTĖ

Magistrantūros studijų baigiamasis darbas

**MUZIKOS MOKYTOJŲ REFLEKTAVIMO PATIRTYS KAIP
PROFESINIO TOBULĖJIMO PRIEMONĖ**

Darbo vadovė: prof. dr. Diana Strakšienė

Šiauliai, 2021

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

<i>Vardas, pavardė</i> <i>Name, Surname</i>	Justina Šiupinytė
<i>Padalinys</i> <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija Šiauliai Academy
<i>Studijų programa</i> <i>Study Programme</i>	Muzikos pedagogikos magistro studijų programa Music pedagogy master's degree
<i>Darbo pavadinimas</i> <i>Thesis topic</i>	Muzikos mokytojų reflektavimo patirtys kaip profesinio tobulėjimo priemonė The reflection experiences of music teachers as professional improvement tool
<i>Darbo tipas</i> <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas Final Thesis

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs. *I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.*

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose. *Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.*

Aš, Justina Šiupinytė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Justina Šiupinytė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / an embargo period shall not exceed 60 months).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested.*

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / Reason for embargo period:

Šiupinytė J. Muzikos mokytojų reflektavimo patirtys kaip profesinio tobulėjimo priemonė / vadovė prof. dr. D. Strakšienė; Vilniaus universitetas Šiaulių akademija, Edukologijos institutas. – Šiauliai, 2021. – 60 p.

SANTRAUKA

Darbe aptariama refleksijos sąvoka, reflektyvus mokymasis, mokytojų tobulėjimą skatinantys veiksniai, muzikos mokytojų reflektavimo patirtys. Baigiamojo darbo tikslas – atskleisti muzikos mokytojų reflektavimo patirtis kaip profesinio tobulėjimo priemonę. Darbo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: išanalizuoti refleksijos sąvokos sampratą ir refleksyvaus mokymosi metodus; aptarti muzikos pedagogų rengimo specifiką; apžvelgti refleksyvaus mokymo(si) reikšmę muzikos mokytojo profesinėje veikloje; atlikti kokybinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti muzikos mokytojų reflektavimo patirtis. Tyrimo objektas – muzikos mokytojų reflektavimo patirtys. Tyrimo metodai: teorinė mokslinės, pedagoginės, psichologinės, metodinės literatūros bei švietimo sistemos dokumentų analizė. Muzikos mokytojų apklausa, naudojant kokybinio tipo klausimyną. Tyrimas vyko 2021 metų kovo mėnesį, kuriame dalyvavo 10 Šiaulių miesto muzikos pedagogų. Interviu metodu buvo siekiama atskleisti muzikos mokytojų reflektavimo patirtis kaip profesinio tobulėjimo priemonę.

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir atlikus kokybinio tipo tyrimą, gautos išvados: reflektavimas apie savo patirtį – mokymo(si) esmė. Gebėjimas kritiškai mąstyti, analizuoti savo patirtį ir išgyvenimus skatina mokinius ir mokytojus aktyviau įsitraukti į mokymo(si) procesą, numatant ir sprendžiant kilusias problemas. Reflektyvus mokymasis – tai procesas, kai patirtis paverčiama mokymusi. Analizuojant savo patirtį, atrandamos naujos prasmės. Reflektyvaus mokymo(si) metu, galima stebėti savo asmeninį augimą ir rasti būdus tobulinti mokymo mokyti procesą. Refleksijos pagalba sudaromos prielaidos iš naujo pažvelgti į turimas žinias, patirtį ir siekti sistemingai tobulinti savo profesinės veiklos kokybę. Gauti tyrimo duomenys atskleidė, kad mokymasis taikant refleksiją padeda mokytis ir suvokti mokymosi prasmę. Refleksijos taikymas padeda ugdytiniams greičiau įsisavinti žinias, atpažinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, skatina iš naujo pažvelgti į turimas žinias ir siekti sistemingai tobulinti savo mokymosi kokybę. Muzikos mokytojų profesinėje veikloje refleksijos taikymas naudingas, nes suteikia galimybę kūrybiškai spręsti iškilusias problemas, analizuoti patirtį, stebėti mokinių augimą, džiaugtis pasiekimais, tobulinti profesinius gebėjimus, ugdyti analitinį mąstymą. Muzikos pedagogų refleksijos patirčių tyrimas atskleidė, kaip svarbu pedagoginėje veikloje metodiškai organizuoti refleksiją, taikyti įvairius, skirtingus refleksijos metodus, nes tai padeda geriau patirti refleksijos naudingumą ir sumažina refleksijos atmetimo grėsmę.

Šiupinytė J. The reflection experiences of music teachers as professional improvement tool / supervisor prof. dr. D. Strakšienė; Vilnius University Šiauliai Academy, Institute of Education. – Šiauliai, 2021. – 60 p.

SUMMARY

The paper discusses the concept of reflection, reflective learning, factors encouraging teacher development and music teachers' reflection experiences. The aim of this work is to reveal the reflection experience of music teachers as a tool for professional development. To achieve this objective, the following tasks have been set: to analyze the concept of reflection and the methods of reflexive learning; to discuss the specifics of training music teachers; to review the significance of reflexive teaching (learning) in the professional activity of a music teacher and to conduct a qualitative study to determine the reflection experiences of music teachers. The object of the study is the reflection experiences of music teachers. The following research methods were used: theoretical analysis of scientific, pedagogical, psychological, methodological literature and documents of the education system. Survey of music teachers using a qualitative type questionnaire was conducted. The research was carried out in March 2021, in which 10 music teachers of Šiauliai city participated. The aim of the interview method was to reveal what meanings music teachers give to reflection, what their personal reflection experiences were.

After analyzing the scientific literature and conducting a qualitative type of research, the following conclusions were obtained: reflection on one's own experience is the essence of teaching / learning. The ability to think critically, analyze one's experiences encourages students and teachers to become more actively involved in the teaching / learning process by anticipating and solving problems. Reflective learning is the process by which experience is turned into learning. Analyzing your experience, new meanings are discovered. Through reflective learning, one can monitor one's personal growth and find ways to improve the process of learning to learn. With the help of reflection, preconditions are created for reexamining the available knowledge, experience and striving to systematically improve the quality of one's professional activity.

The obtained research data revealed that learning through reflection helps to learn and understand the meaning of learning. The application of reflection helps learners to absorb knowledge faster, to recognize their strengths and weaknesses, encourages them to take a fresh look at the knowledge they have and to strive to systematically improve the quality of their learning. The application of reflection in the professional activities of music teachers is useful because it provides an opportunity to creatively solve problems, analyze experiences, monitor students' growth, enjoy their achievements, improve professional skills, and get to know students better. The study of music teachers' reflection experiences revealed the importance of methodically

organizing reflection in pedagogical activities, applying various methods of reflection, as it helps to better experience the usefulness of reflection and reduces the risk of reflection rejection.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. REFLEKTYVAUS MOKYMO(SI) SUVOKTIS MUZIKOS PEDAGOGIKOJE.....	10
1. 1. Refleksijos sąvokos samprata	10
1. 2. Teorinis reflektivaus mokymo(si) aspektas	12
1. 3. Reflektivaus mokymo(si) metodų raiška ugdymo realybėje.....	15
2. REFLEKSIJA KAIP PROFESINIO TOBULĖJIMO PRIEMONĖ MUZIKOS PEDAGOGIKOJE	22
2. 1. Šiuolaikinių muzikos pedagogų rengimo specifika	22
2. 2. Reflektavimo reikšmė muzikos mokytojo profesinėje veikloje	26
2. 3. Muzikos mokytojų tobulėjimą skatinantys veiksniai.....	32
3. MUZIKOS MOKYTOJŲ REFLEKSIJOS TAIKYMO PATIRTYS.....	35
3. 1. Tyrimo metodika ir organizavimas	35
3. 2. Tyrimo duomenų analizė	39
IŠVADOS	54
LITERATŪRA	56

IVADAS

Darbo aktualumas. Šiuolaikinė švietimo sistema yra neatsiejama nuo pokyčių, kurie vyksta socialiniame, politiniame, kultūriniame gyvenime. Vykstantys pokyčiai veikia pedagogą bei skatina tobulėti, prisitaikyti prie šiuolaikiniame permainų pasaulyje sparčiai kintančios švietimo sistemos, mokyklos bei mokytojų ir mokinių santykių. „Tobulėjimas yra procesas, kuriam reikalingas laikas. O sujungus tai su kintančiomis permainomis, teorijos nuostatomis, vertybėmis, tai tampa tobulėjimo imperatyvu, pabrėžiančiu mokymosi visą gyvenimą reikmę“ (Teresevičienė, Gedvilienė, 2001, p. 133). Akivaizdu, kad kintant ugdymo(si) paradigmoms svarbu tobulinti būsimųjų pedagogų rengimą bei jau dirbančiųjų mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemą. Bendrųjų kompetencijų ugdymas pedagogams leidžia nuolat mokytis, tobulėti, reflektuoti savo profesinę veiklą ir jos rezultatus. „Pedagogo bendrosios kompetencijos – asmeninio tobulėjimo ir mokėjimo mokytis kompetencija – mokėjimas ir sugebėjimas valdyti asmeninę karjerą ir mokytis visą gyvenimą, grindžiant profesinės veiklos refleksija, nuolatiniu žinių ir gebėjimų atnaujinimu“ (Pedagogų profesijos kompetencijų aprašas, 2015). Pedagogo gebėjimas sėkmingai veikti pakitus sąlygoms rodo, kad anksčiau sukaupta patirtis yra gyvybinga, nes padeda modeliuoti ugdymo turinį, organizuoti į ugdytinius orientuotą ugdymo procesą, kurti motyvuojančią ir saugią mokymosi aplinką ir vertinti savo veiklos rezultatus, jų kokybę.

Konstruktivistinė mokymosi paradigma, apibūdina mokymąsi kaip procesą, studento išgyvenimų, mąstymo, suvokimo pokyčius, gebėjimą patirti ir suprasti realiame gyvenime vykstančius procesus. Galimybę pačiam mąstyti ir vertinti savo asmeninį augimą ir žinojimą. Studentui tampant savo srities profesionalu, sėkmingas pasiruošimas priklauso nuo to, ar studijuojant jis išsiugdė gebėjimą mokytis iš savo patirties, apmąstyti savo veiklą, sieti teoriją ir praktiką.

Sprendžiant mokymosi visą gyvenimą klausimą, aukštojoje mokykloje svarbu studentą ugdyti kaip reflektyviai mąstančią asmenybę, nuolat plėtojančią kompetencijas, kurios reikalingos siekiant sėkmingai mokytis ir ateities profesinei veiklai atlikti. Būsimiesiems pedagogams svarbu patirti, kad mokymasis turi prasmę. Išgyventi patirtį ir ją įprasminti padeda refleksija. Bendradarbiavimas ir bendravimas su kitais stiprina reflektyvųjį mokymą(si) bei padeda realizuoti studento asmenybės galias (Pollard, 2006). Gebėjimas kalbėti sau ir kitiems apie tai, ką patyriau, teikia prasmę savo ir kitų gyvenimams. Refleksija įgalina asmenį suvokti save, koks buvau, koks esu, koks galėčiau būti (Bubnys, 2012). Reflektuodamas asmuo į problemą žvelgia iš įvairių pusių, apmąstydamas teigiamas ir neigiamas patirtis, atranda silpnąsias ir stipriąsias puses. „Refleksija –

tai svarstymas, apmąstymas, savęs pažinimas“ (Anglų-lietuvių kalbų psichologijos žodynas, 2013, p. 214).

Moksle refleksijos sąvoka išsamiai analizuojama psichologijos, filosofijos bei edukologijos darbuose, kuriuose ypač akcentuojamas patirties išryškinimas. Analizuojant ir apmąstant patirtį, ji tampa daug vertingesnė. Taigi, ne patirtis geriausia mokytoja, o jos analizė. „Refleksija laikoma procesu, kai iš žmogiškosios patirties kyla prasmė, atskleidžianti gilesnę tiriamos tiesos supratimą, leidžianti suvokti savo reakcijų ištakas, galimas pasekmes, asmeninį požiūrį, savęs supratimą“ (Martišauskienė, 2015, p. 55). Ugdymo procese patirtis yra vienas esminių mokymosi šaltinių – „mokymasis yra procesas, kurio metu žinios sukuriamos pergyvenus patyrimą“ (Kolb, 1984, p. 38). Asmenims, kurių profesinė veikla susijusi su žmonių tarpusavio santykiais, refleksija yra ypač svarbi. G. Žibėnienė, M. Barkauskaitė (2018) pabrėžia, kad reflektuodami būsimieji pedagogai atranda poreikį refleksiją ir jos metodus taikyti praktikoje. Refleksijos metodai padeda pažinti mokinių, ugdytis atsakomybę, kritinį mąstymą. Asmuo reflektuodamas turi galimybę įvertinti savo galimybes, sėkmes ir nesėkmes, emocinį santykį su reflektuojama veikla, visa tai prisideda prie sėkmingo mokymosi proceso. „Savirefleksija – viena svarbiausių sąlygų, kad mokytojas dirbtų sėkmingai“ (Žibėnienė, Barkauskaitė, 2018, p. 65). S. Marjeta, S. Barbara (2017) teigia, jog refleksija laikoma profesinio mokymosi pagrindu, refleksijos procese naudojami kritinio mąstymo įgūdžiai. L. Jovaiša (1993) pabrėžia, kad refleksija padeda geriau pažinti savo asmenybę. Pedagogų refleksijoje vertinami savo paties darbo pasiekimai, tai naudinga pačiam pedagogui ir ugdymo įstaigai. Gebėti metodiškai vertinti ir analizuoti profesinės veiklos rezultatus, siekti, atpažinti ir spręsti kilusias problemas, gerinant ugdymo proceso kokybę. Tarp savęs vertinimo, įsivertinimo bei refleksijos yra glaudus ryšys (Janiūnaitė, 2004). Pedagogas, nuolat įsivertindamas savo veiklą, reflektuodamas savo patirtį, formuoja darbo stilių ir siekia pedagoginės veiklos sėkmės.

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Mokslinėje literatūroje nėra daug dėmesio skiriama muzikos mokytojo veiklos refleksijai, metodinėms priemonėms. Temos naujumas ir neištirtumas paskatino tęsti bakalauro darbą ir gilintis į muzikos mokytojų refleksijos patirtis, bei teikiamą naudą ugdymo procese.

Tyrimo problema. Refleksija kaip profesinio tobulėjimo sudėtinė dalis išsamiai analizuojama mokslinėse studijose: P. Jucevičienė (2007) refleksijos naudą įžvelgia kaip mokymosi iš patirties visą gyvenimą galimybes; M. Teresevičienė ir G. Gedvilienė (2001), G. Žibėnienė, M. Barkauskaitė (2018) nagrinėja mokytojo profesinio tobulėjimo galimybes per patirtį ir refleksiją; J. Rogozina (2010), K. Pukelis (2004), E. Martišauskienė (2015) – mokytojų rengimą ir profesinio tobulėjimo raišką; A. Pollard (2006) – reflekyvaus rašymo naudą ugdant studentų įgūdžius; Westberg, J. (2001) – teikia rekomendacijas, kaip refleksijos pagalba plėtojama

mokytojų rengimo pedagogika. Tačiau, nepaisant minėtų autorių įdirbio, informacijos apie refleksijos naudą muzikos pedagogų profesiniam tobulėjimui, išryškinant kokias prasmes refleksijai suteikia patys pedagogai stinga, todėl tai traktuojame kaip aktualią **pedagoginę problemą**.

Tyrimo objektas – muzikos mokytojų reflektavimo patirtys.

Hipotezė. Muzikos pedagogų darbo veiklos įsivertinimas, meistriškas valdymas visų refleksijos būdų: po pamokos, kiekvienu pamokos momentu, refleksiją kaip veiksmą, patiriamas refleksijos naudingumas bei išugdytas poreikis nuolat tobulinti savo veiklą.

Tyrimo tikslas – atskleisti muzikos mokytojų reflektavimo patirtis kaip profesinio tobulėjimo priemonę.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti refleksijos sąvokos sampratą ir refleksyvaus mokymosi metodus;
- 2) aptarti muzikos pedagogų rengimo specifiką;
- 3) apžvelgti refleksyvaus mokymo(si) reikšmę muzikos mokytojo profesinėje veikloje;
- 4) atlikti kokybinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti muzikos mokytojų reflektavimo patirtis.

Tyrimo metodai: teorinė mokslinės, pedagoginės, psichologinės, metodinės literatūros bei švietimo sistemos dokumentų analizė. Muzikos mokytojų apklausa, naudojant kokybinio tipo klausimyną.

Darbo struktūra: magistro darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas, priedai.

Darbo aprobacija. Šiupinytė, Justina; Kavaliauskienė, Angelė. Būsimųjų muzikos pedagogų požiūris į refleaktyvaus mokymo(si) galimybes = Attitudes of future music teachers to the opportunities of reflective teaching/learning // Jaunųjų mokslininkų darbai = Journal of young scientists. Šiauliai: Šiaulių universitetas. ISSN 1648-8776. eISSN 2424-3345. 2020, t. 50, Nr. 2, art. no. 310, p. 16-23. DOI: 10.21277/jmd.v50i2.310. [DB: Index Copernicus] [Indėlis: 1,000].

1. REFLEKTYVAUS MOKYMO(SI) SUVOKTIS MUZIKOS PEDAGOGIKOJE

1. 1. Refleksijos sąvokos samprata

Mokymas(is) visą gyvenimą tampa vienas iš pagrindinių atsinaujinančio gyvenimo pavyzdžių. Tolesnė ateities švietimo pažanga, ugdymo kokybė priklausys nuo būsimojo mokytojo profesinio pasirengimo dirbti. Ugdant(is) vertybines nuostatas, asmenines kompetencijas, bendruosius gebėjimus, svarbu mokyti(s) įsivertinti ir reflektuoti savo mokymą(si). Vienas iš svarbiausių tikslų tobulinant mokymąsi, puoselėti savo gebėjimus reflektuoti savo patirtį. Patirtis yra vertingas mokymo(si) šaltinis. Savo patirtį įprasmingai ir apmąstyti padeda refleksija, kuri stiprina mokymą(si). Svarbu patirti, kad mokymas(is) turi prasmę. Asmeninis ir profesinis vystymasis, tai judėjimas link naujų žinių įsisavinimo, supratimo, tolimesnių perspektyvų (Bubnys, 2012).

Refleksija apibūdinama kaip atsigręžimas į išgyventą patirtį, savęs pažinimas, jau turimų žinių pritaikymas, žinių apie save praplėtimas, savo asmeninių savybių identifikavimas, kuriant naujas prasmes bei numatant naujas perspektyvas. Terminas refleksija kilęs iš lotyniško žodžio „reflexio“, kurio prasmė aiškinama kaip „grįžimas“, „atsigręžimas“. Refleksijos sąvoka vartojama skirtinguose kontekstuose, gali įgyti skirtingą prasmę. Filosofine prasme refleksija yra viena pagrindinių savęs pažinimo ir tobulinimo priemonių. Žmogus turi galimybę progresuoti, nepriimti išankstinių nuostatų, nepageidaujamų minčių ir klaidingų sampratų (Ioffe, 1995). Filosofija turi glaudų ryšį su refleksija: mąstymą, kuris nukreiptas į patį mąstymo procesą, būdus, kuriais mąstome, tikslus, kuriuos sau išsikeliame, sprendimus, kuriuos darome. Refleksija, kaip reiškinio pradžia siejama su pragmatizmo filosofijos atstovu J. Dewey (1997, p. 38): „kiekvienas patyrimas yra varomoji jėga“. Jis vienas iš pirmųjų iškėlė patirties svarbą ugdymo procese. Dewey ugdomąją patirtį apibūdina kaip galimybę, nes jei žmogus žino ko nori, jei savo veiksmais gali pasiekti norimą rezultatą, reiškia, kad jis gali nuspėti ateities įvykius ir iš anksto pasiruošti, jog užtikrintų sėkmingus padarinius ir išvengtų nesėkmių. Jo teigimu, refleksija turi dvi kryptis: tęstinumą ir sąveiką. Reflektuojant, reikia sugebėti prasmingai sujungti įgytą naują patirtį su ankstesne patirtimi, tai įvardijama kaip tęstinumas. Aktyviai sąveikauti savo aplinkoje, tikrinant jau išmokus dalykus – sąveika. Filosofas D. A. Schon (1993), atskleidė, kad geras savo srities specialistas yra asmeninės veiklos, patirties tyrėjas, kuris nuolat veikia ir mąsto. Jo darbuose teigiama, kad patirtis be refleksijos yra nestabili. Refleksija psichologijoje traktuojama kaip procesas, kurio metu atpažįstami vidiniai išgyvenimai, mintys, patirtis. Žmogus refleksijos pagalba savo mąstyme integruoja naujus patyrimus, įvertindamas kas jau pažįstama, o kas yra nauja. Jei žmogus išsiugdys refleksiją, tada jis greičiau augs kaip visavertė asmenybė, nes greitai įsisavins būtiniausias

savikontrolės įgūdžius, tai leis optimaliai prisitaikyti prie pasaulio ir pokyčių. Jei refleksija bus prastai išvystyta, tai lems problemas, pirmiausia susijusias su pernelyg sudėtinga savo „aš“ samprata. Tai lems, jog asmuo nuolat kartos tas pačias klaidas. Refleksija formuoja mąstymą, elgesį bei skatina intelekto veiklą.

Psichologijoje refleksijos procesas suprantamas kaip mąstymas, per kurį pažįstame savo paties psichinę būseną. Refleksija traktuojama kaip žmogaus gebėjimas sąmoningai kontroliuoti veiklą, planuoti, priimti sprendimus, valdyti savo atmintį ir mąstymą. Psichologiniu požiūriu reflektuojant analizuojami klausimai tokie: „Ką man tai reiškia?“, „Kokią man tai turi prasmę?“, kurie nukreipia patirties įprasminimo link. Žmogus gyvendamas pasaulyje yra tas, kuris pažįsta tikrovės reiškinius nuolat įtraukdamas naujų žinių ir kaskart atnaujindamas savo pažinimą. Šveicarų psichologas J. Piaget domėjosi kognityvine raidos teorija, tyrė intelektinę raidą. Asimiliacijos ir akomodacijos sąvokomis apibūdino psichikos raidą (Žukauskienė, 2009). „Asimiliacija ir akomodacija minčių perdirbimo požiūriu yra vienos monetos pusės. Tai procesas, palaikantis pusiausvyrą tarp žmogaus ir jo aplinkos, kai žmogus tyrinėja, aiškina ir tarsi keičia tikrovės prigimtį taip, kad ji atitiktų jo pažinimo struktūrą“ (Lastauskienė, 2015, p.7). Asimiliacija vyksta tada, kai žmogus į jau egzistuojantį asmeninį pasaulio vaizdinį įtraukia naujų žinių, todėl būtini pokyčiai, nes nauja patirtis prieštarauja ankstesnėms žinioms. Kiekvienas asmuo yra aktyvus mokymosi procese ir gali susikurti skirtingą objektų suvokimą toje pačioje aplinkoje. Suvokimo laipsnis priklausys nuo to, kaip asmuo yra išsilavinęs ir kaip gerai gali kontroliuoti save. Geriausias įrodymas, jog asmuo gali kontroliuoti savo mintis, kad jo mąstymo veikla yra produktyvi. Psichologijoje atkreipiamas didelis dėmesys į refleksiją, kuri yra būtina norint kontroliuoti savo gyvenimą, o ne keliauti kartu su srautu. Žmonės, kurie nėra susipažinę su refleksijos reiškiniu, nežino kaip organizuoti savo veiksmus.

Šiomis dienomis keičiantis mokinių poreikiams, mokytojas tarsi tampa tų pokyčių tarpininku, galintis padėti mokiniams prisitaikyti prie šiuolaikinės visuomenės keliamų reikalavimų. Šiuolaikinio mokinio poreikiai orientuoti į tai, kad jis gebėtų prisitaikyti, kritiškai mąstyti, gyventi ir dirbti ateities visuomenėje. Refleksija edukologijoje, tai kaip mokymas(is) mokytis ir asmenybės ugdymo(si) dalis. Mokytojas, naudodamas refleksiją pamokose, sudaro galimybę mokiniui kelti klausimus, reflektuojant savo veiklą ir naują informaciją. Refleksijos taikymas ugdymo procese tampa vis aktualesnis ugdant kritiškai mąstančias asmenybes, kurios gebėtų čia ir dabar kelti ir spręsti problemas (Šiaučiukienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006). Refleksija mokytojui, tai grįžtamasis ryšys iš mokinių, kuris tarsi nurodo kaip tobulinti mokymo(si) procesą ir ką daryti, kad jis taptų efektyvesnis. Mokinio atlikta refleksija leis suprasti, kas iš tiesų veiksminga ir naudinga pamokoje. Šiandieniniam mokytojui, tai nuostabi galimybė suprasti refleksijos esmę ir naudą, matyti ją kaip galimybę, kuri padėtų atskleisti asmeninį

pedagoginį braižą, suprasti, kaip sėkmingai dirbti su tam tikrų poreikių vaikais bei pasiekti tokių rezultatų, kuriais didžiuotųsi ir mokiniai, ir mokytojas (Ladygienė, 2020).

Skiriamos kelios refleksijos rūšys, bet įprastai suprantama refleksija – veiksmo refleksija. Veiksmo refleksijos esmė, tai racionalus atlikto veiksmo apmąstymas, siejamas su kritiniu mąstymu. Refleksija veikiant pasižymi mąstymo intensyvumu esant mažai laiko ir veiksmo arba veiklos tęsimu tiek, kad užtektų laiko reflektuoti ir pakoreguoti veiklą. Kaip teigia L. Duoblienė (2006, p. 96): „kiekviena iš naujo reflektuojama mintis skatina koreguoti save ir savo santykį su objektu“. Tokiu būdu žmogaus asmeniškai atsinaujina ir tobulina bei įvairina savo supratimą.

Refleksija leidžia suprasti, kad visi atsakymai į klausimus yra paties žmogaus pašamonėje, belieka tik atlikti savo patirties analizę ir sudaryti tolesnių veiksmų planą. L. Jovaiša teigia (2007), kad refleksija, tai mąstymo būdas, kai asmenybė kritiškai analizuoja ir įprasmina savo mąstymo turinį, prielaidas, dvasinio pasaulio sandarą ir ypatybes. Išskiriama trejopa refleksija:

1. Elementarioji – savo žinių ir poelgių ribų ir reikšmės apmąstymas;
2. Mokslinė – žinių, tyrimo rezultatų kritika remiantis būdingų tai mokslo sričiai metodų svarstymu;
3. Filosofinė – būties, kultūros, mąstymo esmės, galimų sąsajų apmąstymas ir įprasminimas.

Reflektyvus mokymasis, tai mąstymas apie savo suvokimą, supratimą, mąstymą, ji leidžia ne tik pažinti save, bet ir tobulinti savo veiklą. Ugdytojui ir ugdytiniui, auklėtojui ir auklėtiniui neformaliai bendraujant refleksija padeda geriau pažinti vienas kitą ir tinkamai bendrauti. Šiuo atveju refleksija apima ne tik savęs, bet ir kito raišką. Taigi refleksija tai mąstymas, kuris padeda pažinti, tobulinti save bei aplinkinius.

Apibendrinant galima pasakyti, kad refleksija filosofijoje, psichologijoje ir edukologijoje apibrėžiama kaip mokymasis per patirtį, kuris paliečia mąstymą, priverčia atsigręžti į save, kelti klausimus. Tam kad patirtis būtų naudinga, ją būtina aptarti asmeniškai sau ar su kitais, tik tuomet ji bus įprasminama. Tarsi principas: sužinau, išbandau ir įgytą patirtį apmąstau. Atmintyje išlikę prisiminimai, gali ilgus metus sėkmingai daryti įtaką tolesniems žmogaus veiksams bei sprendimams.

1. 2. Teorinis reflekyvaus mokymo(si) aspektas

Analizuojant savo patirtį, atrandamos naujos prasmės. Reflektyvaus mokymo(si) metu, galima stebėti savo asmeninį augimą ir rasti būdus tobulinti mokymo mokyti procesą. Klasikinę tradicinę mokymo(si) paradigmą keičia naujoji konstruktyvistinė, kurioje pats mokymas(is) yra procesas, apimantis visą asmenybę: jausmų pasaulį, mąstymą, gebėjimą pastebėti, vertinti, suvokti kas vyksta mus supančiame pasaulyje, sugebėti vertinti savo asmeninį augimą (Bubnys, 2012).

Svarbu besimokantiems sudaryti galimybes tirti, atrasti patiems, kad žinios plauktų iš jų asmeninės patirties. Reflektyvus mokymasis – tai procesas, kai patirtis paverčiama mokymusi. Pedagogas turi pats koreguoti savo mokymąsi, sugebėti įvertinti savo mokymo(si) efektyvumą, išsikelti problemas, pastebėti klaidas ir iš jų mokytis. Siekiant ugdymo(si) tikslų refleksija turėtų būti integruojama mokymo(si) procese.

Refleksija ugdymo dalyviams padeda išgyventi bei įprasminėti patirtį, sustiprina mokymąsi.

R. Bubnys (2012) išskiria mokymo(si) principus:

- teorinės žinios negali būti tik perduodamos ir išmokstamos, pats studentas turi būti aktyvus mokymosi procese;
- besimokant analizuoti savo patirtį, su ankstesnėmis ir naujai įgytomis žiniomis bei praktiniais įgūdžiais;
- patirtis įprasminama refleksijos dėka, kaip procesas, kada atkreipiamas dėmesys į savo veiksmus, mintis, išgyventą patirtį, jausmus;
- sprendžiant iškilusias problemas įgyti žinių, gebėjimų, kurios susijusios su mokymosi turiniu;
- išgyventa patirtis daro mokymąsi efektyvesnę;
- mokantis ir tinkamai analizuojant patirtį, svarbu remtis ankstesnėmis žiniomis ir patirtimi.

Reflektuodamas asmuo pažįsta save, apmąsto teigiamas ir neigiamas patirtis, atranda savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Praktinė refleksija reikalinga didinant profesinę kompetenciją, kuriant geresnę mokymosi procesą. Pagal R. Raudeliūnaitę (2010), refleksija yra procesas, kai profesinė patirtis paverčiama mokymusi, o mokymasis į asmeninį, profesinį tobulėjimą. Norint tapti savo srities specialistu, turi būti sudarytos sąlygos mokytis iš savo patirties. Sąvoka „refleksija“ psichologijos žodyne (1993) suprantama kaip asmens gebėjimas analizuoti savo paties psichines būsenas ir veiksmus, pažvelgti į save iš šalies. Pedagogo profesinė refleksija suprantama plačiau, Monkevičienės, Bagdonaitės (2004) teigimu, Europos pedagogų rengimo dokumentuose apibrėžiama, jog refleksija grindžiant pedagogo rengimą, siekiama išugdyti kritiškai mąstantį pedagogą:

- gebantį iškelti klausimus apie ugdymo kokybę ir kaip jos siekti;
- gebantį atpažinti ugdymo reiškinius, prasmingai pasirinkti, atrinkti, vertinti;
- gebantį teikti ir gauti grįžtamąjį ryšį;
- gebantį daryti refleksija ir savirefleksija grindžiamus ugdymo sprendimus.

Vienas iš reflektivaus mąstymo pagrindų yra kritinis mąstymas. Kritinis mąstymas – tai gebėjimas ne tik save analizuoti iš įvairių pusių, bet įvertinti skirtingas situacijas, kad būtų pasirinkta protinga pozicija. Toks mąstymas svarbus mokantis ir vertinant save, savo gebėjimus,

bendraujant. Minties kelias nuo jau turimos patirties auginimo suvokiant naujas žinias, sujungiant naują ir jau turimą informaciją ir ją reflektuojant, vadinamas kritinio mąstymo procesu. Reflektyvus mąstymas yra nuoseklus, aiškus ir tikslus. Kaip teigia Rimienė (2006) reflektyviai mąstyti, tai pritaikyti savo kritinio mąstymo įgūdžius. Kritinis mąstymas – tai nepriklausomas mąstymas, darbas, kurį atlieka pats asmuo. Mąstymas prasideda nuo susidūrimo su klausimais, problemomis, abejonėmis. Mąstymo tikslas – rasti sprendimo būdus. Žmogus mąstydamas daro įvairias išvadas, tyrinėja, analizuoja, kaupia žinias ir jas apibendrina (Gudžinskienė, 2006). Kritinis mąstymas vadinamas aukštesnio lygmens mąstymu, kuriame remiamasi logika. Priimama informacija yra suvokiama ir baigiasi konkrečiu sprendimu. Kritinis mąstymas skatina suvokti, kad mąstymas kinta nuo esamos aplinkos, laikotarpio, sąlygų, ragina kelti klausimus ir ieškoti atsakymų į juos. Turi būti mokoma(si) išreikšti savo mintis ir idėjas, jas pagrįsti asmenine patirtimi, tyrinėti kitų mintis. „Kritinis mąstymas – minties kelias nuo turimos patirties auginimo suvokiant naujas žinias, turinį, sujungiant turimą informaciją su nauja ir ją reflektuojant“ (Bakonis, Daukšienė, Indrašienė, Jarienė, Grinytė, Penkauskienė, 2013, p. 13).

Aukštesnysis mąstymo ugdymas, tai analizuoti, vertinti sąvokas, procesus, o ne tik prisiminti faktus, mokytis mintinai. Amerikos švietimo psichologas Benjaminas Bloomas (1956) savo taksonomijoje išskiria šešis lygius, iš kurių apatinis apima pagrindinį pažinimą, o aukščiausias – sudėtingiausią ir intelektualiausią mąstymą: žinios, supratimas, pritaikymas, analizė, sintezė, vertinimas. Kiekvienas aukštesnysis mokymosi lygmuo apima žemesniojo lygio žinias ir įgūdžius, nuo žemesniųjų veiklos lygmenų einama prie aukštesniųjų. Žinių lygis, tai informacijos gavimas. Supratimas siejamas su įgūdžiais ir intelektualiais gebėjimais, sugebėjimas priimti tai, kas yra pateikiama. Tarkymas sugebėjimas panaudoti tai ką asmuo žino ir supranta. Analizė apibūdinama remiantis pritaikymu ir supratimu, sugebėjimas padalyti visumą į dalis. Sintezė sugebėjimas iš dalių suformuoti visumą, kai tam tikros struktūrinės dalys jungiamos į visumą. Vertinimas suprantamas kaip nuomonės sudarymas apie žinių vertingumą. Bloomas savo taksonomijoje eina nuo menkiausio prie aukščiausio tikslo.

Jarvis (2001) reflektyvaus mokymosi procesą apibūdina kaip nesimokymo, nereflektyvaus mokymosi kategorijomis. Nesimokymas iš asmeninės patirties apima nereflektyvų mokymąsi. Nereflektyvus mokymasis, tai įsiminimas, mokymasis mintinai, kuomet nesiekama suvokti gautų žinių (žr. 1 lentelę).

(1 lentelė)

Nesimokymas		Nereflektyvus mokymasis		Reflektyvus mokymasis	
Nesvarstymas	Atmetimas	Mokymasis mintinai	Pasąmoninis mokymasis	Mąstymo įgūdžiai	Eksperimentinis mokymasis

<p>Tipiška reakcija į patirtį apibūdinama kaip nesimokymas. Situacijos į kurias patenka besimokantysis asmuo, suprantamos kaip pastovios ir nesikeičiančios. Situacijose elgiamasi įprastai, pasirenkant jau žinomus ir praeityje pavykusius veiksmus. Noro nebuvimas mokytis gali būti siejamas su negebėjimu atpažinti situacijų į kurias patenkama ir iš kurių galima pasimokyti. Tai gali atsitikti dėl per didelio informacijos kiekio, gebėjimų trūkumo. Problemos ir sunkumai su kuriais susiduriama yra atmetami prarandant galimybę pasimokyti.</p>	<p>Nereflektyvus mokymasis apibūdinamas kaip atsitiktinis mokymasis, kur pagrindinis vaidmuo tenka nuojautai. Žinojimas nėra siejamas su išgyventa patirtimi. Išmokstama yra stebint kito (mokytojo) veiklą. Nereflektyvaus mokymosi pagrindinė forma – įsiminimas. Mokantis vyksta mechaninis įsiminimas. Žinios yra atkartojamos kaip buvo pasakyta kitų. Besimokantysis tampa pasyvus.</p>	<p>Susimąstymas mokantis apima mintis bei mąstymą apie įgytą patirtį. Apmąstomi veiksmai, galimybės, daromos išvados. Reflektyvių įgūdžių mokymasis suteikia galimybę suprasti užduoties esmę, siejant teorines ir praktines žinias. Reflektuojant veiklą besimokantysis veikia reflektuodamas apie veiklą, todėl atrandami netikėti sprendimo būdai bei galimybės veikti. Eksperimentinis mokymasis, tai teorinių žinių panaudojimas praktikoje. Pasiiektas rezultatas – naujos žinios.</p>
--	---	--

Patirties (mokymosi) tipologija (Jarvis, 2001)

Apžvelgus Jarvis (2001) reagavimo į patirtį tipologiją, galima teigti, kad reflektyvus mokymasis – tai mąstymo, veiksmo ir rezultato procesas. Mokantis svarbu ne tik mechaninis įgūdžių formavimas, bet ir žinios, sumažinant atitolimą nuo teorijos ir praktikos. Reflektyvusis mokymasis apima veiklą, kurios metu domimasi tikslais ir poveikiu. Reflektyvus mokymasis suteikia galimybę iš naujo pažvelgti į sukaupias žinias ir patirtį.

Taigi, reflektyvumas siejamas su mokėjimu mokytis visą gyvenimą, įsisąmoninant savo patirtį. Refleksija yra stipriai susijusi su besimokančiuoju, įgalina nuolat sistemingai mokytis, tobulėti, priimti apgalvotus sprendimus, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Patirtinis mokymasis atliepia esmines šiuolaikinio mokymo(si) organizavimą ir siejasi su mokymusi bendradarbiaujant, reflektuojant. Refleksijos pagalba sudaromos prielaidos iš naujo pažvelgti į turimas žinias, patirtį ir siekiama tobulinti savo profesinės veiklos kokybę. Gebėjimas kritiškai mąstyti, analizuoti savo patirtį ir išgyvenimus skatina aktyviau įsitraukti į mokymo(si) procesą, numatant ir sprendžiant problemas.

1. 3. Reflektyvaus mokymo(si) metodų raiška ugdymo realybėje

Refleksijos metodų taikymas padeda tobulinti ugdymo procesą ir tobulėti pačiam mokytojui. Mokiniam svarbu suvokti, kad jų mokymosi patirtis yra vertinga, nes padeda suprasti kas buvo naudinga mokantis. Refleksijos metodas nuo įprasto įsivertinimo skiriasi tuo, kad yra apmąstomas

ne tik pasiektas mokymosi rezultatas, bet ir kaip jis buvo pasiektas, daromi tolimesni sprendimai, dėl mokymosi žingsnių. „Kiekviena iš naujo permąstoma, reflektuojama mintis skatina koreguoti asmens mintis, veiklą ir santykį su objektu“ (Žibėnienė, Valukonienė, 2016, p. 74). Svarbu į refleksiją žvelgti, kaip į tobulinimo mokytis priemonę ir galimybę besimokantiems išsiaiškinti, kaip galima praktikuoti reflekyvias technikas, pvz.: dienoraštį, reflekyvų rašymą, nebaigtus sakinius, klausimus refleksijai ir kt. Skiriamos refleksijos formos: savianalizė, savęs vertinimas, individuali refleksija prieš veiklą, individuali refleksija per veiklą, individuali refleksija apie veiklą, refleksija grupėse, refleksijos dienoraščio rašymas, hipotezių kėlimas, pozityvus mąstymas, kitų atliekamos veiklos refleksija, mokymasis iš klaidų (Mažeikis, 2007).

Viena iš refleksijos formų yra įsivertinimo žodžiu metodai: tai apklausa, kuri taikoma atliekant mokinių apibendrinantį vertinimą. Apklauskos metodai: frontalinė ir individuali. Frontalinė apklausa – tai žodinis apklauskos metodas, kai mokytojas klausimus pateikia visai klasei. Mokytojo klausimai turi būti tinkamai suformuluoti, susiję tarpusavyje bei apimantys norimą patikrinti medžiagą. Tokie pateikti klausimai turėtų skatinti mokinius mąstyti, samprotauti, daryti išvadas. Kaip trūkumą, galima išskirti trumpus mokinių atsakymus, iš kurių sunku daryti tinkamas išvadas kiek medžiagos išmokta (Bulajeva, 2007). Individuali apklausa – tai tikrinimo ir vertinimo metodas, taikomas apibendrinamajam vertinimui, mokytojas pateikia klausimus į kuriuos mokinys atsako. Šis metodas ugdo mokinio kritinį mąstymą, taisyklingą minčių dėstymą, kalbos tempą, intonaciją. Trūkumas – kai tam tikras klausimas gali būti pateiktas tik vienam mokiniui, nebegalima užduoti to klausimo kitam mokiniui, taip pat reikalauja nemažai laiko.

Mokslinėje literatūroje (Bubnys, 2012; Lastauskienė, 2015) galima rasti nemažai įvairių refleksijos metodų, tačiau galima teigti, kad ne visi esami metodai tinka konkrečiam dėstomam dalykui. Metodo pasirinkimas, mokinio įsivertinimui, priklauso nuo dėstomo dalyko, mokinių amžiaus, pamokos tikslų. Galima išskirti keletą žodinių mokinių įsivertinimo metodų: žaibiška apklausa, blyksnis, svarstymo grupės, saldžioji refleksija ir kt.

Žaibiška apklausa. Metodo tikslas – gauti greitą grįžtamąjį ryšį iš mokinių. Šį metodą galima taikyti įvedus į pamoką naują elementą, sąvoką, kuriuos siekiama aktyviai pritaikyti mokinių poreikiams. Žaibiška apklausa tinka kiekvienos pamokos pabaigoje, norint sutaupyti laiko ir trumpai patikrinti mokinių žinias apibendrinant pamoką. Šią apklausą galima atlikti tiek žodžiu, tiek raštu (Indrašienė, Žibėnienė, 2014).

Blyksnis. Visi mokiniai pasako savo apmąstymus, pirmąsias mintis, šovusias į galvą, tačiau per labai trumpą ir ribotą laiką. Šis metodas suteikia galimybę mokiniui išreikšti savo nuomonę, įsivertinti savo veiklą, pasiekimus pamokoje. Galima naudoti kamuoliuką, kuris metamas mokiniui uždavus klausimą. Metodo tikslas – ugdyti mokinių gebėjimą greitai, trumpai ir aiškiai išsakyti mintis, perteikti grįžtamąjį ryšį (Indrašienė ir Žibėnienė, 2014).

Svarstymo grupės. Šios grupės tikslas – reflektuoti savo veiklą viešai išreiškiant savo nuomonę. Svarstymo grupės rekomenduojama sudaryti ne daugiau iki 5 asmenų. Vieniems mokiniams sunkiau išreikšti nuomonę didelėse grupėse, nes jose mokiniai su skirtingu požiūriu ir charakteriais, kitiems kaip tik lengviau atsiskleisti grupėje nei po vieną. Galima taikyti, kai siekiama analizuoti iškilusius klausimus, būsimą ar jau atliktą veiklą. Metodą tinka naudoti prieš veiklą, jos metu ir po jos (Indrašienė ir Žibėnienė, 2014).

Saldžioji refleksija. Metodas naudojamas apibendrinant pamoką. Šiam metodui atlikti naudojami įvairių spalvų saldainiai, kiekviena spalva turi skirtingą reikšmę: mėlyna – kas pamokoje nustebino, ruda – kas nudžiugino, žalia – kam pritariate, raudona – kam prieštaraujate, geltona – kas pamokoje abejotina, oranžinė – kas nuliūdino. Pasirinkęs tam tikrą spalvą, mokinys turi paaiškinti, kodėl pasirinko būtent tą spalvą ir savo nuomonę pagrįsti (Katauskienė, 2014).

Įsivertinimo refleksijos metodai raštu, mažai kuo skiriasi nuo refleksijos žodžiu, tai kai mokiniai į pateiktus mokytojo klausimus atsako raštu. Refleksijos raštu metodai: dienoraščio rašymas, nebaigti sakiniai, struktūruoti klausimai, įsivertinimas pagal šviesoforą, savęs vertinimo lapai, paskutinis žodis priklauso man, penkiaeilis.

Dienoraščio rašymas. Reflektyvus rašymas apima patirties prasmės nagrinėjimą, sudaro prielaidas asmenybės augimui, profesiniam tobulėjimui, vertybių pasikeitimui. Dienoraštyje analizuojami įvykiai ir patirtys, tai būdas suprasti patirtį, kuri formuoja pagrindą naujoms patirtims ir iššaukia naują mokymąsi. Svarbu suvokti, kaip reflektyvus dienoraštis gali padėti mokytis. Šis metodas gali sustiprinti refleksiją ir reflektyviąją praktiką. Svarbiausia, kad patirtis būtų paverčiama mokymusi, analizuojant patirtį matyti naujas perspektyvas. Pagal R. Bubnį (2012) ir J. Moon (1999) reflektyvaus rašymo tikslas yra apibendrinti patirtį ir asmeninį tobulėjimą, kuris susijęs su konkrečiu dalyku, studijose ar atliekama praktika. Praktikoje individualią patirtį sieti su studijose įgyta teorija, suprasti savo pačių mokymosi procesą, kuriant naujas reikšmes. Tobulinti mokymosi kokybę, naudojant asmeninį supratimą bei kritinį mąstymą. Lavinti mokinių kūrybiškumą, problemų sprendimo įgūdžius. Mažinti neigiamas emocijas ir aplinkybes stresui kilti. Skatinti reflektyvią sąveiką grupėse. Rašant svarbu užfiksuoti patirtį, vėliau ją apsvaistyti. Apibendrinant savo patirtį rašant, gerėja minčių ir jausmų suvokimas, stiprėja asmeninė vertė. Užrašant mintis, atsiveria galimybės atsirasti naujiems mąstymo būdams. Reflektyvus rašymas dienoraščio forma, suteikia galimybę išreikšti save, nes dėl netinkamos emocinės ar socialinės aplinkos ne visuomet išreiškiame save. Užrašytos idėjos būti tobulinamos, keičiamos ar net išbraukiamos, kol randamas tinkamiausias sprendimas. Rašymas gali būti kaip terapija, kuri gerina žmogaus sveikatą. Mokytojai rašymą galėtų išnaudoti kaip priemonę, kuri padeda išreikšti viduje slypinčias emocijas, jausmus, nesėkmes, įveikti įtampą. Rašymas gali padėti susidėlioti asmeninį mokymosi, kaip tobulėjimo planą. Jis gali būti vieta, kurioje simboliškai nusikratoma nemalonių

patyrimų, emocijų. Aptarinėjant refleksijos rezultatus, rašytinė refleksija leidžia mokytojui daug daugiau sužinoti apie savo mokinius, jų patirtis. Mokytojai gauna grįžtamąją informaciją, kaip mokiniai suprato dėstomą medžiagą. Kai kuriose situacijose labai svarbu palaikyti artimesnį ryšį tarp mokinio ir mokinio.

Galimybė rašyti, gali išlaisvinti mintis, susikaupusias problemas. Svarbu žinoti, kaip reflektyvus dienoraštis gali padėti rašančiajam mokytis. R. Bubnio (2020) išskiriamos dienoraščių formos:

- Asmeniniai dienoraščiai
- Mokomieji dienoraščiai
- Profesiniai dienoraščiai
- Dialoginiai dienoraščiai
- Žymekliu žymimas dienoraštis
- Pagrindinių frazių dienoraštis
- Dvigubų įrašų dienoraštis
- Lemiamo (kritinio) įvykio dienoraštis
- Trijų dalių dienoraštis
- Elektroniniai dienoraščiai

Dialoginiai dienoraščiai. Tokio tipo dienoraščiai dažniausiai rašomi dviejų asmenų pokalbio forma. Paprastai vienas pradeda rašyti savo nuomonę, vertinimus ir tą tekstą perduoda kitam, kuris reaguoja, plėtodamas tolimesnes mintis arba pridėdamas naujos, papildomos informacijos.

Dvigubų įrašų dienoraštis. Dvigubų įrašų dienoraštis, tai kiekvieną savaitę rašomi vieno puslapio apimties įrašai. Dėstomos asmeninės mintys apie praktinę patirtį (kairiajame dienoraščio puslapyje). Pagrindinės kilusios problemos (dešiniajame puslapyje). Rodyklėmis nurodomos sąsajos tarp asmeninės patirties ir problemos.

Lemiamo (kritinio) įvykio dienoraštis. Analizuojamas įvykis, kuris atsitiko konkrečiu momentu. Svarbu išdėstyti savo mintis, reakcijas ir ateičiai sudaryti veiksmų planą.

Trijų dalių dienoraštis. Dienoraščio lapai padalinami į tris dalis. Pirmoje dalyje aprašomas praktinės patirties/veiklos aspektas. Antrojoje dalyje analizuojama, kaip mokymosi turinys susijęs su praktine patirtimi. Trečiojoje dalyje rašoma, kaip mokymosi medžiagą ir patirtį galima pritaikyti asmeniniame gyvenime, ateities profesinėje veikloje.

Objektyvių faktų dienoraštis. Pildoma data ir praleistas laikas (bendruomenėje, praktikos vietoje, seminaruose). Rašomos mintys pratęsus sakinius: šiandien turėjau galimybę stebėti tokius įvykius...; Šiandien patekau į tokią situaciją...; Šiandien surinkau duomenis...; Šiandien išgirdau su mano profesija susijusias tokias istorijas...;

Komentarų dienoraštis. Fiksuojama data ir praleistas laikas (bendruomenėje, praktikos vietoje, seminaruose). Rašomos mintys: ateityje šiuo požiūriu daryčiau taip...; Tai ką darau grupėje, komandoje turėtų vykti kitaip, nes...; Teorija, kurią studijavau, neatspindi, tai ką matau dabar...;

Asmeninių įspūdžių dienoraštis. Fiksuojama data ir praleistas laikas (bendruomenėje, praktikos vietoje, seminaruose). Rašomos mintys dienoraštyje: šiandien patyriau tokias emocijas...; Man buvo sunku, nes...; Man buvo lengva, nes...; Turėjau kuo pasidžiaugti, nes...;

Dienoraštis priverčia gilintis į save, savo mintis, padeda suprasti minčių sekas. Leidžia patarti sau ką daryti ateityje, padeda atrasti klausimus, kuriuos reikia apgalvoti.

Lietuvių filosofas G. Mažeikis (2007), išskiria tris dienoraščių formas:

- Objektivių faktų dienoraštis, kuriame užrašoma tai, kas buvo išgirsta, patirta, nepridedant savo nuomonės. Atpasakojami kito asmens išsakyti žodžiai, papasakotos situacijos, istorijos. Tokia dienoraščio forma padeda stebėti aplinką, aplink vykstančius reiškinius, kitų asmenų elgesį ir pasakojimus. Jį pildyti reikėtų pamokos metu ar iškart po jos, kad nebūtų pamirštos svarbiausios detalės;
- Komentarų dienoraštis, jame užrašomi matyti įvykiai, išmoktos pamokos, išgirstos kalbos. Ši forma skatina kritišką asmenybę, žinių ir patirčių atžvilgiu;
- Asmeninių emocinių įspūdžių dienoraštis, kuriame fiksuojamos asmeniai nusivylimai, sėkmės ir nesėkmės, pokyčiai, silpnybės ir stiprybės;

Reflektyvus dienoraštis gali būti naudojamas kompetencijų didinimo, tyrimų, emocinės įtampos mažinimo tikslais.

Nebaigti sakiniai. Tokie sakiniai leidžia mokiniui ne tik išmokti kokios tai nors sąvokos apibrėžtį, bet ir įsisąmoninti, ką pati sąvoka reiškia jam pačiam. Šie sakiniai suaktyvina mokinio mintis, jausmus, skatina gilintis į reiškinio ar sąvokos prasmę, suprasti savo santykį su reiškiniumi. Mokytojui padeda indentifikuoti ar mokinys gali konkrečiai įvardinti ką tiksliai išmoko ar jam ši pamoka buvo naudinga. Mokytojas paruošia lapelius su suformuluotais nebaigtais sakiniiais. Mokinys sakinius turi baigti rašyti su pirma mintimi, jam šovusia į galvą. Nebaigtų sakinių pavyzdžiai: (Lietuvių liaudies dainos yra ...; Man, šeštokui, liaudies dainos ...; Liaudies dainos išliks ...; Liaudies dainas žmonės kurdavo ...). Šią užduotį atlikus, mokiniai gali padiskutuoti grupėse, apibendrinti grupės nuomonę ir ją pristatyti klasei. Šis metodas apima rašymą ir kalbėjimą bei sudaro sąlygas pasidalinti asmenine patirtimi viešai (Butkevičienė, 2012).

Struktūruoti klausimai. Šiame metode turi būti numatyti konkretūs klausimai ir apgalvota jų pateikimo seka. Mokymosi tikslus mokiniai pasiekia tik tada, kai juos supranta ir gali įvardinti. Norint padėti mokiniams geriau suvokti vertinimo kriterijus, mokymosi tikslus, galima taikyti klausimus: kur tai galėčiau panaudoti, ko išmokau? Kaip tai susiję su tuo, ką jau mokėjau? Ką

šiandien sužinojau apie save? Kas mane labiausiai sudomino? Kaip galėtų tai, ko išmokau, paveikti mano gyvenimą? Kodėl šito šiandien mokiausi/mokausi? Ar mano požiūris į šį dalyką dabar kitoks? Kodėl? Kokių minčių jums sukėlė pamokoje nagrinėtos problemos, klausimai? Ką iš šios pamokos norėčiau atsiminti? Mokiniai gali atlikti ir individualiai, ir dirbdami grupėje (Lastauskienė, 2015).

Įsivertinimas pagal šviesoforą. Metodas apibūdinamas kaip greitas įsivertinimo metodas. Galima naudoti pamokos pabaigoje, kad mokiniai įsivertintų kaip suprato pamokos temą ar kaip sekėsi atlikti konkrečią užduotį, testą. Mokiniam pateikiami klausimų blokai, kur kiekvienas klausimas įvertinimas atsakymu nuspalvinant vieną iš trijų rutuliukų: žalia – mokiniai supranta, geltona – nėra tikri, raudona – nesupranta. Atlikus, mokiniai gali pagrįsti savo įsivertinimus žodžiu arba raštu, atsakant į klausimus: kodėl taip įsivertinai? Ką kitą kartą reiktų daryti kitaip, kad sektųsi geriau?.

Savęs vertinimo lapai. Metodas gali būti naudojamas pusmečio ar mokslo metų pabaigoje ar apibendrinant išeitą skyrių. Atlikus įsivertinimą parašyti datą, kada tai buvo atlikta, kad būtų galima palyginti padarytą pažangą po kurio laiko.

Paskutinis žodis priklauso man. Metodo tikslas – ugdyti mokinių gebėjimą teikti grįžtamąjį ryšį, priimti kitų nuomonę, išklausti. Šis metodas įtraukia mokinius įsivertinti veiklai dar vykstant, padeda drovesniems ir tylesniems mokiniams aktyviau įsitraukti į veiklą. Mokytojas prieš pamoką mokinių paprašo ant lapelio užrašyti jiems asmeniškai įdomų momentą, kuris įvyko pamokoje. Pamokos pabaigoje, mokinių paprašoma kitoje lapelio pusėje parašyti, kodėl pasirinko būtent šį momentą. Tuomet paprašoma paskaityti savo užrašytą momentą, tada leidžiama prisijungti klasės draugams ir taip pat pakomentuoti, išreikšti nuomonę pateiktu teiginiu. Visą diskusiją leidžiama užbaigti mokiniui, kuris tą momentą pasirinko. Mokinys pagrindžia savo pasirinkimą, perskaitęs užrašą kitoje lapelio pusėje, kitų komentarai draudžiami. Nebūtina, kad visi mokiniai pasisakytų. Metodas padeda ugdyti mokinių vertybes, būti tolerantiškiems (Indrašienė ir Žibėnienė, 2014).

Penkiaeilis. Metodas padeda atlikti pamokos apibendrinimą trumpomis frazėmis. Penkiaeilio rašymo taisyklės: pirmoji eilutė – pamokos temos nusakymas vienu daiktavardžiu, antroji – temos nusakymas dviem būdvardžiais, trečioji – trys pasirinkti veiksmažodžiai, kurie apibūdintų temos veiksmą, ketvirtoji – keturi pasirinkti žodžiai, kurie išreikštų įspūdį, penktoji – pačios esmės pakartojimas sinonimu. Šį įsivertinimą galima atlikti porose, grupėse, tai mokiniams suteikia galimybę pasitarti, pasamprotauti drauge (Indrašienė ir Žibėnienė, 2014).

Apibendrinant įsivertinimo refleksijos metodus, galima sakyti, kad svarbiausias refleksijos tikslas – pagalba mokiniui. Mokiniai apmąsto, ką atliko teisingai, kas nepavyko, ką reiktų tobulinti. Pasirinktas metodas turi skatinti ir padėti mokiniams kritiškai mąstyti, skatinti

savarankiškumą ar grupinį darbą, gebėjimą vertinti savo ir bendraklasių atliktas užduotis (Griffith, Lim, 2012). Metodai taip pat suteikia atsaką pačiam mokytojui, atsiskleidžia mokinių silpnosios ir stipriosios pusės. Pedagogas gauna reikiamos informacijos apie savo darbo įgūdžius, daromas klaidas ar patirtas sėkmes, siekiant patenkinti mokinių poreikius. Taikant įvairius refleksijos metodus formuojamas mokinio pasitikėjimas savimi. Būtina moksleivius įvertinti objektyviai, nustatant vertinimo kriterijus, nuolat skatinti, padrąsinti pasitikėti savo jėgomis. Refleksijos metodai yra nuolatinis mokymosi ir tobulėjimo šaltinis.

2. 2. REFLEKSIJA KAIP PROFESINIO TOBULĖJIMO PRIEMONĖ MUZIKOS PEDAGOGIKOJE

2. 1. Šiuolaikinių muzikos pedagogų rengimo specifika

Mokytojas – tai žodis į kurį telpa labai daug, bet visų pirma, tai asmenybė, kuri daro didelę įtaką jaunų žmonių augimui ir vystymuisi. Mokytojo darbas ne tik perduoti žinias mokiniams, bet išmokyti tas žinias panaudoti gyvenime, formuoti įgūdžius. Ugdytinį formuoti kaip harmoningą, pilietišką ir humanišką asmenybę. Mokytojas privalo turėti išsilavinimą bei profesinę kvalifikaciją, todėl rengiant būsimuosius mokytojus vadovaujamosi mokytojo profesinę kvalifikaciją nustatančiais teisės aktais (Švietimo ir mokslo ministerija, 2015).

Lietuvoje būsimieji mokytojai turi būti įgiję aukštąjį išsilavinimą, pedagogo kvalifikaciją arba mokomojo dalyko specializaciją (pvz. ikimokyklinio, pradinio, muzikinio ugdymo). Aukštąjį išsilavinimą ir kvalifikaciją galima įgyti universitetuose, kolegijose. Būsimųjų mokytojų rengimą sudaro dalyko studijos ir pedagoginės studijos, kurios susideda iš teorinės ir praktinės dalies. „Europoje reikalavimai mokytojų kvalifikacijai didėja – daugėja šalių (pavyzdžiui Airija, Lenkija), kuriose mokytojams būtinas magistro laipsnis. Taip siekiama didinti mokytojų profesionalumą“ (Jevsejevienė, 2015, p. 1). Svarbu, kad rengiant būsimuosius pedagogus studijuotų pažangūs ir pedagoginiam darbui motyvuoti asmenys. Sudaryti sąlygas profesiniam pedagogų augimui ir tobulėjimui, užtikrinti būsimųjų mokytojų rengimo būdų lankstumą ir įvairovę. Pedagoginių studijų programoje yra užtikrinama teorijos ir praktikos pusiausvyra, studijų turinys grindžiamas pažangiausiais pedagogų rengimo metodais ir naujausiais moksliniais tyrimais. Būsimajam pedagogui sudaromos sąlygos perimti naujausias mokslo žinias ir praktiškai pažinti pedagogo profesiją, dar kartą įsivertinti savo pasirinkimą ir tinkamumą profesijai, įgyti reikalingas kompetencijas studijų ir praktikos metu (Pedagogų rengimo modelio aprašas, 2017). Profesionalus pedagogas geba būti atsakingas už visą ugdymo procesą ir jo poveikį vaikams, dirbti bendradarbiaujančioje aplinkoje su kolegomis, teikti pagalbą ir paramą vienas kitam. Būsimųjų pedagogų rengimo uždaviniai yra padėti įgyti aukštąjį išsilavinimą, kuris atitiktų šiuolaikinį mokslo ir kultūros lygį, išugdyti gebėjimus drauge su mokiniais kurti ugdymo turinį, pažinti individualius mokinių gebėjimus ir poreikius, gebėti praktiką pagrįsti moksliniais tyrimais, nuolat tobulinti pedagogo profesinę kompetenciją, aktyviai dalyvauti kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime, bei sudaryti sąlygas studijuoti doktorantūroje ir siekti karjeros pedagogikoje.

Pagal pedagogų rengimo koncepciją (2016) rengiant pedagogus vadovaujamosi nuostatomis, jog turi būti sudarytos sąlygos įgyti kompetencijų: mokinio patarėjo, konsultanto, tyrėjo, pedagoginės pagalbos teikėjo įtraukiojo ugdymo sąlygomis. Pedagogų rengimo programos

turi būti orientuotos į mokymosi kultūros kūrimą, atvirumą visuomenės poreikiams. Pedagogų rengime teorinės studijos derinamos su praktinių pedagogo kompetencijų ugdymu edukacinėje aplinkoje. Pedagogų rengimo reglamente (2018) pabrėžiama, jog pedagoginės studijos turi užtikrinti, kad būsimasis pedagogas būtų sukaupęs pakankamai žinių ir gebėjimų, išsiugdęs tinkamas vertybines nuostatas, išmanytų mokomojo dalyko metodiką, pedagoginius reiškinius ir edukacinę veiklą, būtų susipažinęs su mokinio psichologija, o įgytas žinias ir gebėjimus taikytų profesinėje veikloje ir įgytų kitų reikalingų kompetencijų.

Pedagogų rengimo koncepcijoje (2016) teigiama, kad pedagoginė veikla mokykloje grindžiama refleksyviomis studijomis. Refleksyvosios studijos ugdo gebėjimus: suprasti, kad mokymasis veikiant, skatina kurti įvairias ugdymo aplinkas, natūraliu reiškiniu tampa mokinių poreikių skirtumai, leidžia būsimam pedagogui ieškoti diferencijavimo formų. Mokytojas mąstydamas pedagogiškai turėtų veikti taip, kad keistų savo suvokimą nuo mokomojo dalyko link formų, kurios yra lanksčiai pritaikomos prie mokinių žinių ir gebėjimų. Pedagoginis mąstymas – tai pastangos reflektoriai veikti ugdymo programoje. Siekiant gero mokymo išskiriama cikliška pedagoginės praktikos samprata: supratimas, transformacija, instrukcija, vertinimas, refleksija ir naujas supratimas. Tyrimų duomenimis mokytojai labiau supranta, ką jie daro, kai reflektuoja savo veiklą stebėdami vaizdo įrašus, klausydami tarpusavio komentarus, bendradarbiaudami su kitais pedagogais (Robitaille, Maldonado, 2014). Dėstytojai gali suteikti galimybę besimokančiuosius tapti reflektoriai mąstančiais, taikydami tokius žingsnius (Westberg, 2001): studentų padaršinimas, jog jie turi vertingos patirties, kurią reikia apmąstyti; besimokančiųjų veiklos stebėjimas; laiko ir vietos refleksijai planavimas; abipusio pasitikėjimo kūrimas; garantija, kad besimokantieji supras refleksijos skatinimo strategijas, modeliuodami pačią refleksiją; besimokančiųjų skatinimas kelti klausimus sau ir kitiems; diskusijas apie tai, ko studentai išmoko, kaip jie ketina tai pritaikyti.

Pedagogines studijas sudaro teorinė ir praktinė dalys. Teorinėje dalyje studentui suteikiamos reikiamo lygio kompetencijos, ugdomos tinkamos vertybinės nuostatos, kad studentas suprastų mokomojo dalyko metodiką, būtų susipažinęs su mokinio psichologija, įgytas žinias gebėtų pritaikyti profesinėje veikloje. Būsimajam mokytojui būtina sudaryti galimybę profesiniam bandymui. Savo galimybių

išbandymas yra labai informatyvus pačiam studentui apsisprendžiant profesiskai, nes stebėti kaip dirba kitas ir dirbti pačiam – yra skirtingi dalykai (Pukelis, 2004). „Pedagogo kompetencijų tobulinimas grindžiamas refleksija ir kompetencijų analize, naujausiais ugdymo turinio ir mokinių pasiekimų tyrimų ir šaltinių, leidžiančių įvertinti švietimo būklę, duomenimis. Kompetencijų gilinimas ir plėtra užtikrina visos švietimo sistemos ir konkrečios švietimo įstaigos pažangą.

Švietimo įstaigų vadovų pareiga – sudaryti sąlygas kiekvienam pedagogui nuosekliai tobulinti savo profesines kompetencijas ir siekti karjeros“ (Pedagogų rengimo modelio aprašas, 2017, p. 6).

Praktikos struktūrą sudaro: stebimoji ir mokomoji, profesinė praktika. Stebimosios praktikos tikslas – susipažinti su mokyklos bendrojo ugdymo veikla, darbo turiniu. Stebimosios praktikos metu, praktikantas stebi mokytojo pamokinę ir popamokinę veiklą, atpažįsta taikomus metodus, analizuoja, kritiškai vertina mokytojo vedamas pamokas. Susipažįsta su vertinimo sistema, pamokos organizavimo etapais. Mokomosios profesinės praktikos tikslas – plėsti, gilinti ir taikyti bendrąsias teorines, muzikines žinias, formuoti profesinius gebėjimus. Šios praktikos metu, studentas – praktikantas išmoksta savarankiškai tvarkytis su mokytojo funkcijomis; savarankiškai planuoja, organizuoja ugdymo procesą. Išmoksta valdyti klasę, kurti mokymuisi palankų klimatą, gebėti taikyti įvairius metodus. Tikslingai geba įvertinti klasės mokinių pasiekimus, įvertinti vaiką atsižvelgiant į kiekvieno individualius ypatumus, sakyti pagyrimus ir pastabas. Įgauna bendravimo įgūdžių su klase, mokyklos pedagogais. Ir svarbiausia geba reflektuoti savo praktinę veiklą, išskiriant savo asmeninius pasiekimus, trūkumus, numato tobulinimo būdus. Kadangi šiuolaikinė darbo aplinka neišvengiamai susijusi su profesiniu tobulėjimu, nuolatinio mokymusi ir kvalifikacijos tobulinimu, rengiant specialistus per praktiką siekiama, kad jie įgytų gebėjimų reflektuoti ir valdyti savo karjerą.

Aukštojoje mokykloje, studijų pasiekimų vertinimo politika yra reikšminga formuojant akademinės bendruomenės požiūrį į vertinimą. Vertinimas yra viena svarbiausių mokymosi veiksnių, mokymo ir mokymosi proceso dalis, kuri prisideda prie mokymosi rezultatų. Tai vienas esminių kaitos aspektų. „Aukštosios mokyklos prievolė – ne tik pateikti formalius su vertinimu siejamus institucijos veiklos elementus, tačiau ir aiškiai perteikti informaciją, kaip tai bus įgyvendinama studijų procese ir kokius įsipareigojimus prisiima akademinės bendruomenės nariai“ (Rekomendacijų sąvadas, 2018). Vertinimas apibūdinamas kaip integrali studento mokymosi patirtis, kuri stiprina mokymąsi, suteikia informaciją apie pažangą ir augina asmens galimybes. Sistemingas požiūris į studijų rezultatus, mokymosi veiklą, vertinimą bei grįžtamąjį ryšį sukuria galimybes studijų metu pasiekti rezultatus (Rekomendacijų sąvadas, 2018):

- studijų veikla padeda studentui pasiekti rezultatų, ugdo bei skatina aktyvų ir refleksyvų mokymąsi;
- studijose naudojama užduočių visuma, leidžia studentui parodyti įgytus gebėjimus ir žinias;
- vertinimo užduočių apimtys garantuoja tinkamą studento darbo krūvį;
- sudėtingesnės ir daugiau elementų apimančios užduotys, kurios reikalauja įrodyti ne žinių ir gebėjimų vienkomponenčius rezultatus, bet jų kompleksškumą. Gaunami tikslesni rezultatų pasiekimai;

Studijose gali būti taikomi skirtingi vertinimo metodai (formuojamojo ir kaupiamojo): rašto darbai, žodiniai pranešimai, praktikų ataskaitos, vieši aptarimai ir kiti. Studentų pasiekimai vertinami turi remtis objektyviais kriterijais. Studentų vertinimas dažniausiai atliekamas semestro eigoje ir pabaigoje, pasibaigus dalyko studijų laikotarpiui. Semestro eigoje vertinamos savarankiško darbo užduotys, kurios užtikrina, kad matytųsi studijų rezultato pasiekimai bei būtų užtikrinamas studento darbo krūvis. Užduotys turi sietis su dėstomo dalyko, modulio medžiaga, jas atlikdami studentai turi ugdytis gebėjimus bei gilinti žinias. Galutinis rezultatas turi leisti pamatuoti dalyko, modulio rezultatų pasiekimus. Pasibaigus studijuojamo dalyko laikotarpiui, studentai dažniausiai atsiskaitinėja gaudami egzamino užduotis. Egzamino raštu formos: trumpi atsakymai (testas), esė, problemų sprendimų ar kelių variantų pasirinkimo užduotys. Egzaminas raštu dažniausiai būna nustatytos trukmės. Žodinės formos egzaminas: pokalbis, debatai, diskusija, pristatymas. Galimi ir kiti atsiskaitymo būdai: studento pasiekimų, atliktų užduočių applanas, vykdyto projekto rezultatų pristatymas, mokymosi dienoraštis ir kt. Baigiamasis studijų darbas vertinamas kaip studijų rezultatų pasiekimas, kai dėmesys skiriamas problemos sprendimui taikant kiekybinius ir kokybinius tyrimus ir gautų rezultatų interpretavimą, reflektavimą. Studijos turi užtikrinti, kad studentas sukauptų pakankamai profesinių žinių, gebėjimų, išmanytų pedagoginius reiškinius, išsiugdytų vertybines nuostatas, įgytas žinias taikytų profesinėje veikloje. Studentų pasiekimų vertinimo sistema turi padėti įvertinti, koku lygiu pasiekti rezultatai bei sudaryti galimybes tobulinti studijų programas.

Studijose skatinama besimokančiųjų refleksija, kuria grindžiami gebėjimo veikti metodai: mokymasis iš patirties, (aukštojo mokslo institucijoje) eksperimentinis situacinis mokymasis, minčių lietus, refleksyvūs dienoraščiai, kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai, mokytojo veiklos tyrimai.

Gebėjimo veikti metodams priskiriama ir ugdomosios veiklos praktika. Jos tikslas būsimajam pedagogui įgyti praktikai reikalingos patirties ir profesinių kompetencijų, nustatyta laikotarpį atlikti praktinę ugdomąją veiklą, vadovaujant praktikos vadovui. (Švietimo ir ugdymo studijų krypčių aprašas, 2014).

Apibendrinant galima teigti, kad būsimųjų mokytojų rengimas išlieka reikšminga kiekvienos šalies, taip pat ir Lietuvos, vystymo sritis. Pedagoginė teorija ir praktika laikoma viena iš esminių pedagoginių studijų komponentų. Praktika yra tinkamiausias būdas sujungti akademinį ir praktinį būsimųjų mokytojų pasirengimą. Todėl šiandieniniame muzikos mokytojų rengime, būsimajam pedagogui suteikiamos naujausios mokslo žinios ir sudarytos sąlygos ne tik teoriškai, bet ir praktiškai pažinti pedagogo profesiją. Studentas neišvengiamai skatinami reflektuoti savo patyrimą, išvelgti teigiamas ir neigiamas puses, patirtas sėkmes ir nesėkmes, permąstyti įgytas kompetencijas ir projektuoti savo profesinio tobulėjimo kelius ir būdus.

2. 2. Reflektavimo reikšmė muzikos mokytojo profesinėje veikloje

XXI amžius atnešė daugybę pokyčių įvairioms gyvenimo sritims, taip pat ir švietimo sistemai. Standartines programas, darbo formas ir metodus keičia nauji vaikų ugdymo būdai, įvairios netradicinės pedagoginio organizavimo formos. Klasikinė didaktika pamažu kinta keisdama mokytojo darbą bei jo vaidmens sampratą. Šiuolaikinės didaktikos nuostatomis mokytojas nebėra laikomas visažiniu, o mokinio pagalbininku, ugdymo proceso strategu. Didėjantis informacijos kiekis, pokyčiai visuomeniniame, kultūriniame gyvenime, kelia nuolatinę žmogaus mokymosi idėją. Mokiniui sudarant palankias mokymosi mokyti sąlygas, suteikiant reikiamus įgūdžius, palaiptiui padeda tapti savo paties mokymosi šeimininku (Lastauskienė, 2015).

Tapti geru savo srities specialistu bet kurioje srityje reikia daug pastangų ir laiko. Kai kurie mokytojai bėgant laikui tobulėja, o kiti lieka tokie patys kaip ir eidami į pirmąją savo pamoką. Vieni pedagogai į mokymą žiūri refleksyviai, vejasi naujoves, nebijo rizikuoti patys ir su mokiniais. Kitiems būdingos visiškai priešingos savybės. Mokymosi ir mokymo menas, tai visą gyvenimą trunkantis tobulėjimas, kurį analizuojant, apmąstant, atrandamas geriausias savo darbo stilius. Svarbu sistemingai tobulėti, pakopomis ir augti tol, kol susiformuoja tam tikra patirtis. Mokymasis prasideda nuo impulso, paskatinusio spręsti problemą, su kuria buvo susidurta bei apima mąstymą, minčių ir žinių derinimą.

Prisitaikydami prie aplinkos, spręsdami problemas besimokantieji naudoja turimus įpročius bei įgūdžius, tai įvardinama kaip įprasti kasdieniniai veiksmai, atliekamos veiklos rutina. Kuomet kasdieniniai įpročiai ir įgūdžiai nefunkcionuoja, išskyla problema, kuri reikalauja iš besimokančiojo reflektatyvaus apmąstymo. Asmuo kelia ir tikrina hipotezes jas veikdamas. Mokymasis prasideda nuo impulso, idėjos, pastūmėjusios spręsti problemą, su kuria buvo susidurta (Miettinen, 2000):

Neapibrėžta situacija. Įprastiniai veiksmai kasdieninėje veikloje dažniausiai atliekami be refleksijos. Kuomet įprasta veiklos eiga sutrikdoma, apima neaiškumo būsena. Patirtis prasideda ne tuomet, kai patirtis suprantama kaip asmens vidinis prisiminimas, bet tuomet, kai ji suprantama kaip žmogiškosios asmens aplinkos sistemos sutrikdymas. Kokia nors kliūtis arba neapibrėžtumas situacijoje apsunkina įprastinę veiklos eigą. Reflektyvus mąstymas prasideda analizuojant veiklą, priemones, kliūtis ir sunkumus.

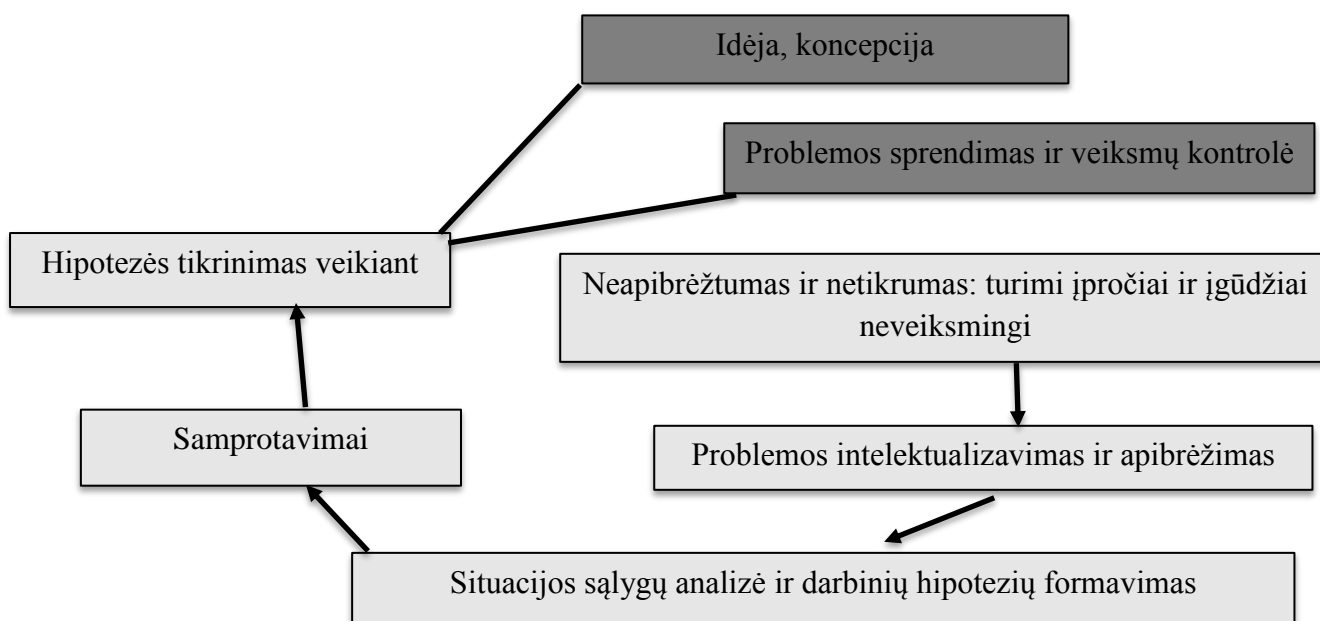
Intelektualizavimas. Problemos apibrėžimas. Reflektyvus mąstymas prasideda nuo pastangų, siekiant apsibrėžti, kas probleminėje situacijoje netenkina. Asmuo susiformuoja supratimą apie sunkumus ir apsibrėžia problemą. Problemos formulavimas jau lemia situacijos

analizę ir pačios probleminės situacijos keitimą. Kaip problema yra suvokiama, apsprendžia, kokių konkrečių siūlymų laikytis ir kokių ne, kokią informaciją pasirinkti ir kokią atmesti.

Situacijos sąlygų analizė ir darbinės hipotezės formavimas. Šiame etape vyksta analizė ir sąlygų nustatymas. Tai apima ir materialių, ir socialinių sąlygų bei būdų ir resursų visumą, kurių pagalba tikimasi išspręsti problemą. Galimo sprendimo numatymas įvardinamas darbine hipoteze. Darbinė hipotezė gali būti apibūdinama kaip preliminarus veikimo planas.

Samprotavimai (pagrindimas siauresne prasme). Pagrindžiantys samprotavimai – tai minčių, prasmų plėtojimas viena kitos atžvilgiu. Samprotaujant įvertinamos ir išbandomos darbinės hipotezės „tvirtumas“. Šie mąstymo eksperimentai yra svarbūs, nes jie leidžia vėl grįžti prie pradžios. Samprotaujant sudaromos sąlygos performuluoti darbinės hipotezės.

Hipotezės tikrinimas veikiant. Darbinė hipotezė tikrinama, išbandant ją praktikoje, pertvarkant situaciją arba žmogaus – aplinkos santykius. Tinkamas pagrindimas vyksta kaip praktinio hipotezės tikrinimo proceso dalis. Situacija yra atkuriamą, kad būtų galima patikrinti, ar hipotezės pasekmės realizuojasi praktikoje. Mąstymui reikalingi aiškūs asmens atliekami veiksmai ir veikla, kurie sudaro esminę mąstymo dalį. Reflektyvaus mąstymo ir veiklos etapai (1 pav.):

1 pav. Reflektyvaus mąstymo ir veiklos modelis (Miettinen, 2000)

Reflektyvaus mąstymo ir veiklos etapai suteikia dviejų tipų rezultatus. Tiesioginis ir artimiausias rezultatas yra tas, kad situacija yra taip atkuriamą, kad pirminė problema išsprędžiama. Kitas, netiesioginis ir intelektualusis rezultatas yra tai, kad yra randama prasmė, kuri gali būti panaudojama kaip resursas būsimose probleminėse situacijose.

Muzikos mokytojas, kaip ir mokinys, turi nuolat reflektuoti savo veiklą. Kitiškai analizuodamas savo veiklą ir ieškodamas tiksliausių problemos sprendimo būdų. „Reflektuojantis mokytojas – tai mokytojas, kuris turi refleksyvaus mokymo įgūdžių ir meistriškai valdo visus tris refleksijos būdus: veiksmo refleksiją (po pamokos), refleksiją veikiant (kiekvienam pamokos momentui) bei refleksiją kaip veiksmą, kai persmelkiama ir mokytojo asmenybė“ (Lastauskienė, 2015, p. 45). Kiekvienas mokytojas nebijodamas rizikuoti, eksperimentuoti, kurti ir reflektuoti, gali tapti labai geru mokytoju.

Analizuojant savo, kaip mokytojo veiklą, svarbu pasirinkti kaip bus renkama informacija, įvardinti tiriamą problemą ar klausimą. Išskiriami klausimai ir jų grupės, kuriuos mokytojai gali išsikelti analizuodami savo veiklą:

Klausimai susiję su mokinių nuomone. Dažnai mokiniai gali labai atvirai išsakyti savo nuomonę apie klasės gyvenimą ar ką mano apie mokymą. Galėtų būti keliami tokie klausimai: Ką apie mano mokymą mano mokiniai? Ar mano mokiniams mokymosi aplinka yra jauki? Ar mokymosi aplinka motyvuojanti? Ar mokiniai supranta, ko aš iš jų reikalauju?

Klausimai susiję su konkrečiais mokymo būdais. Tiriant save, galima būtų išsikelti klausimus, kurie suteiktų informacijos apie mokytojo veiklą: Kokio pobūdžio klausimus užduodu per refleksiją? Ar užduodama klausimus mokiniams, visiems vienodai atsakau? Visiems mokiniams sudarytos vienodos galimybės? Kiek pamokos laiko skiriu kalbėti mokiniams, o kiek kalbu aš? Kokius naudoju įsivertinimo metodus ar jie veiksmingi? Ar pakankamai skiriu laiko refleksijai?

Klausimai skirti palyginti naudojamiems skirtingiems metodams. Mokytojas kurdamas savo darbo metodiką, geba naudoti įvairius mokymo metodus, kol randa veiksmingiausių dirbant su mokiniais. Galimi klausimai: Kokie metodai leidžia mokiniams pasiekti geriausių rezultatų? Kurie mokymo būdai padeda labiau atsiskleisti mažiau į ugdymo procesą įsitraukiantiems mokiniams? Kokie metodai leidžia vertinti mokinių ūgtį?

Pedagogo užduodami klausimai mokiniams gali turėti pranašumų ir trūkumų. Keliami klausimai sau ir mokiniams, padeda įsivertinti savo veiklą, bet ne visada aišku ką iš tiesų galvoja mokiniai atsakydami į keliamus klausimus. Svarbu su mokiniais palaikyti glaudų ryšį, pasitikėti jais, kad mokiniai kartu su mokytoju kurtų ugdymo procesą ir siektų geriausių mokymosi rezultatų. Mokytojai dažnai susižavi metodu, pamiršdami, kokia yra tikroji jo paskirtis. Labai svarbu, kad refleksijos naudojimas netaptų rutiniškas, tik dėl to, kad reikia, nes tada nebus pasiektas joks rezultatas. Pasibaigus pamokai reikėtų klausti savęs: ką mano mokiniai šiandien išmoko naujo? Suteikti mokiniams paskatinimą ne tik tiems, kuriems to labiausiai reikia, bet ir kiekvienam asmeniškai. Nuo to priklausys muzikinio ugdymo kokybė (Jautakytė, 2016).

Viena pagrindinių įsivertinimo paskirčių – padėti mokiniams mokytis. Mokinių įtraukimas į vienas kito vertinimo ir įsivertinimo veiklas, laikomas vienu veiksmingiausių mokymo ir mokymosi metodų. Labai svarbus mokytojo atsakas, kuris gali būti pateiktas kaip taiklūs klausimai, kurie skatina mokinius apibendrinti, patikslinti, sukonkretinti savo atsakymus. Individualus mokytojo komentaras, kuriame turėtų būti aiškiai įvardijama, ką mokinys atsakė/atliko gerai, ką reikėtų pataisyti. Tai tarsi būtų individualus pokalbis, kurio metu mokytojas užduoda klausimus, kurie skatina mokinį pamatyti savo darbo stiprybes, silpnybes, trūkumus, tobulintinas sritis. „Mokytojo atsakas būna aukščiausios kokybės, kai vyksta dialogas tarp mokytojo ir mokinių“ (Petty, 2008, p. 235). Kiekvienas pokalbis su mokiniais, jų atlikti įsivertinimai yra atsakas mokytojui apie mokinių supratimą, įsisavintas žinias, apie naudojamų metodų veiksmingumą. Ši informacija turėtų padėti planuoti būsimas mokymo ir mokymosi veiklas.

Muzikos mokytojo darbo refleksijos būdai (Lastauskienė, 2015):

Pamokos pradžios refleksija. Svarbu pamokos pradžioje supažindinti su būsima muzikine veikla, nustatyti uždavinius, sudominti, kad mokiniams būtų aišku, ko iš jų tikimasi. Pedagogas asmeniniam reflektavimui, siūlomi klausimai: kaip patraukiau mokinių dėmesį?; Kaip išlaikiau jų dėmesį?; Ar sudominau?; Ar mokiniai suprato ko iš jų tikiuosi?; Ką galėjau padaryti dar?; Ar mokiniai sužinojo ko išmoks?; Ar supažindinau su vertinimu?

Pamokos pabaigos refleksija. Išbaigta pamoka yra ta, kurioje išryškinama kas buvo išmokta, mokinių pažanga, kokie likę neaiškumai. Skatinama mokinių atsakomybė ir bendradarbiavimas klasėje su kitais, rūpinimasis mokymosi aplinkos tvarka. Refleksijos tikslas – stebint pamokos pabaigą įvardinti tobulintinas sritis. Apmąstymo klausimai siūlomi pamokos pabaigai: ar pagyriau mokinius už gerai atliktas užduotis?; Ar pasižymėjau ko pamokoje nespėjome?; Ar skyriau tinkamus klausimus įsivertinimui?; Ar apibendrinome pamoką ir mokymosi pasiekimus?; Ar pasirūpinau, kad mokiniai sutvarkytų klasę ir tvarkingai iš jos išeitų?; Ką kitą kartą daryčiau kitaip?

Vadovavimo klasei refleksija. Vienas iš refleksijos tikslų, tai vadovavimas klasei. Siūloma kelti klausimu sau, ar aš: pažįstu savo mokinius?; Seku mokinių mokymosi pasiekimus?; Pagiriu už gerus darbus, elgesį?; Padedu ir sudarau sąlygas mokinių saviraiškai klasėje; Esu mandagumo pavyzdys?; Motyvuojau jų nusiteikimą mokytis?; Pastabas ir priekaištus išsakau tinkamai?; Aktyviai bendradarbiauju su mokinių tėvais?; Analizuoju savo vadovavimą klasėje?

Reflektyvų muzikos mokymą reiktų suprasti kaip įprasminimo procesą, kuris yra svarbus dėl muzikinio patyrimo, vykstančio realiu laiku. Rašyti dienoraštį, tai vienas paprasčiausių būdų pradėti refleksiją. Apmąstyti įvykusią pamoką bei numatyti tolimesnes veiklas padeda, trumpai po kiekvienos pamokos sau užsirašyti: kaip vyko pamoka, aprašyti savo jausmus, reakcijas

konkrečiose pamokos situacijose. Rašymas reikalauja nemažai laiko, tačiau šis būdas padeda įsivertinti savo veiklą ir keisti bei gerinti procesą. Mokytojo dienoraštį, galima pakeisti į aplanką, kuriame būtų renkama informacija apie kiekvieną mokinį, kuris patogus mokytojui, nes galima įvertinti ir apsirrašyti klasės pasiruošimą, muzikinių veiklų atlikimą. Lentelėje surašomi mokinių vardai, susėdimas ir veiklos įvertinimo lygis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Mokytojo refleksijos aplanko pavyzdys (Diržinauskytė, 2016)

1 eilė	Paulius DA	Lėja KPA	Lukas DP	Benediktas DA
2 eilė	Jonas KP	Marius DA	Saulė RPA	Marija DA
3 eilė	Ignas KPA	Kimės P	Ugnė DA	Gabija RA
4 eilė	Jorė RA	Liepa RA	Tomas N	Lukas DP

Sutartinių ženklų lentelėje paaiškinimas:

D – dainavimas; DA – aukštesnysis lygis (tiksliai ir išraiškingai padainuota daina); DP – pagrindinis lygis (tikslia intonacija, grupėje padainuota daina); DPA – patenkinamas lygis (padainuota minimaliai).

R – ritmavimas; RA – aukštesnysis lygis (tiksliai atlikti ritmo pratimai perkusiniaisiais instrumentais, kuriamos ritminės struktūros); RP – pagrindinis lygis (ritmiškai skaito ritmines struktūras); RPA – patenkinamas lygis (ritmiškai atlieka nesudėtingas ritmines figūras).

K – muzikos klausymas; KA – aukštesnysis lygis (vaizdžiais epitetais apibūdinama klausomos muzikos nuotaika, išvardina girdimus instrumentus); KP – pagrindinis lygis (savais žodžiais apibūdina klausomos muzikos nuotaiką, pavaizduoja ją piešiniu, judesiu); KPA – patenkinamas lygis (pasako, kad klausomas kūrinys patiko ar nepatiko, įvardina kai kuriuos muzikinio kūrinio išraiškos elementus).

N – mokinys nepasiruošęs, nedalyvauja pamokoje.

P – pastaba.

Mokytojo pildomas aplankas galėtų būti vertingas pasiekimams pamokoje pamatuoti bei ugdymo turiniui diferencijuoti. Jame kaupiama mokinio patirtis muzikos pamokose (įsivertinimas, refleksijos aprašymai). Mokinių įtraukimas į įsivertinimo veiklas sudaro galimybes ugdyti vertinimo kultūrą, kuomet didžiausias dėmesys skiriamas mokymuisi ir įsivertinimui. Toks ugdymas, skatinant refleksiją padeda mokiniams prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi. Šiandien mokyklose apmąstymas ir įsivertinimas to, kas atlikta ir tolimesnio mokymosi tobulinimas yra labai reikalingas. Mokymasis bus veiksmingesnis, jei reflektuos mokytojas, nes tada reflektuos ir mokinys.

Mokytojui planuojant darbą pamokoje reikėtų atsižvelgti į mokymosi proceso etapus: motyvacijos formavimas; naujos medžiagos suvokimas ir gebėjimas taikyti; mąstymas; supratimas; įsiminimas; refleksija. Galima atlikti ir pamokos dienoraštį kaip standartizuotą anketą, kuria remdamiesi mokytojai atskiras pamokas gali vertinti patys, tai padėtų vykdyti sklandžiai mokymosi veiklai. Siūloma pažymėti kryžiuoku atitinkamą laukelį, jei į teiginį galite atsakyti „taip“ (Lastauskienė, 2015) (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Pamokos dienoraštis (Lastauskienė, 2015)

	Šioje pamokoje:	X
Socialinė darbo forma	Mokiniai dirbo: savarankiškai kartu su klasės draugais grupėmis patys laisvai pasirinko socialinę darbo formą	
Bendradarbiavimas/ konkurencija	Buvo konkuruojama Mokiniai vieni kitiems padėjo	
Užduočių pateikimo būdas	Visi mokiniai sprendė tokias pačias užduotis. Atskiriems mokiniams paskyriau skirtingo sudėtingumo užduotis. Mokiniai patys pasirinko skirtingo sudėtingumo užduotis. Mokiniai pasirinko užduotis pagal savo interesus.	
Diferencijavimas	Buvo diferencijuoto darbo etapas, kai mokiniai dirbo grupėmis, suskirstytomis pagal ankstesnių pasiekimų lygį. Buvo diferencijuoto darbo etapas, per kurį iš naujo suskirsčiau į grupes.	
Struktūravimas	Apžvelgiau pamokos eigą. Apibendrinau pamoką. Pabrėžiau naujos medžiagos aspektų svarbą.	
Pasiekimų vertinimas	Mokiniai įsivertino patys. Mokiniai vertino klasės draugą (-us), su kuriuo (-iais) dirbo. Aš vertinau mokinių užduotis.	
Grįžtamojo ryšio būdas	Vienam (ar keliems) mokiniui (-iams) parašiau įvertinimą raštu. Vienam (ar keliems) mokiniui (-iams) parašiau įvertinimą, kuris suteikia galimybę palyginti (pvz.: taškai, žvaigždutės, šypsenėlės, antspaudai).	

Įvertinimas, pareikštas visos klasės akivaizdoje	Mokini (-ius) pagyriau prieš visą klasę. Mokiniui (-iams) daviau pastabą prieš visą klasę. Įvertinau vieno ar kelių mokinių pastangas.	
--	--	--

Svarbiausia yra mokinius užkrečiantis mokytojo pavyzdys, kai mokytojas su užsidegimu pristato mokiniams pamokos temą, tikslą, kartu su mokiniais išsikelia problemą ir ieško jos sprendimo būdų. Mokytojas ir mokinys kartu mokosi vienas iš kito, abu tampa muzikinio pasaulio tyrėjais. Mokytojas savo entuziazmu uždega mokinius pažinimui, ieškojimui, o mokinių smalsumas, skatina mokytoją tobulėti savo profesinėje veikloje.

2. 2. Muzikos mokytojų tobulėjimą skatinantys veiksniai

Vykstančios švietimo kaitos problemos, paprastai stipriausiai užgula mokytojų pečius, tačiau nesukursime besimokančios visuomenės nepavertę mokytojo profesionaliu besimokančiuoju. Iš mokytojų reikalaujama, kad jie gebėtų valdyti informacines technologijas, daug dėmesio skirtų planavimui, įsivertinimui. Svarbu tinkamas mokytojo profesinis pasirengimas, jis turi išmanyti naujus metodus, nuolat atnaujinti žinias, būti atviras naujovėms.

Vienas reikšmingiausių nuolatinio mokymosi etapų yra mokytojų kvalifikacijos tobulinimas (Beresnevičienė, 1993). Kvalifikacijos kėlimo poreikį sudaro mokytojo noras pasidalinti patirtimi, pasimokyti iš kitų, tobulinti savo žinias ir įgūdžius bei atsakomybė už savo profesinį, asmeninį vystymąsi. Ilgą laiką mokytojų profesinis tobulėjimas pasaulyje buvo suprantamas kaip trumpalaikiai kursai, kai mokytojams būdavo pateikiama tam tikra informacija, susijusi su jų darbo bei mokymo specifika. Pastarąjį dešimtmetį mokytojų profesinis tobulėjimas pradėtas suvokti kaip ilgalaikis procesas, apimantis kasdieninę patirtį ir galimybes, sistemingai prisidedančias prie mokytojo profesinio augimo ir tobulėjimo (Rogozina, 2010). Profesinis tobulėjimas yra sąmoningas, kryptingas nuolatinio mokymosi procesas, kuris tęsiasi visą gyvenimą. Kvalifikacija apibūdinama kaip tam tikrų žinių, gebėjimų, įgūdžių ir patyrimų visuma, kurią žmogus įgijęs gali kompetentingai atlikti atitinkamą darbą (Laužackas, 1999). Nuolatinis tobulėjimas priklauso nuo mokytojo sąmoningumo ir mokymosi poreikių suvokimo. Galima išskirti vieną svarbiausių veiksnių, kuris skatina dalyvavimą mokymosi procesuose, tai vidinės nuostatos: vertybės, pažiūros, polinkiai ir kt. Muzikos mokytojų profesinio tobulėjimo motyvacija siejama su susidomėjimu savo profesija, pasitenkinimu profesine veikla, siekiu tapti aukštos kvalifikacijos specialistu. Kaip teigia Guskey (2004), jei nuolatinis profesinis tobulėjimas yra suprantamas kaip nuo darbo neatsiejama dalis, tai galimybė išmokyti įvairiausių naujų dalykų suteikia kiekviena diena: kasdien vedant pamoką, vertinant žinias, stebint mokinius ir jų veiklą klasėje, kalbant su kitais mokytojais, skaitant profesinius straipsnius ir pan.

Mokymąsi skatinančius motyvus analizavę autoriai (Gaižutis, 2003; Kavaliauskienė, 2001) teigia, kad norą tobulėti skatina tokie veiksniai: prigimtis, psichologiniai veiksniai, aplinka, nuolat vykstantys kaitos procesai, vidinės nuostatos. Profesinio tobulėjimo poreikis lemia pasitenkinimą užsiimama veikla, asmenybės savigarbą. Neigiamos emocijos ir išgyvenimai pedagoginiame darbe kyla dėl darbo sąlygų, netinkamo požiūrio į mokytoją, nepakankamos savo kompetencijos. Pedagogai patiriantys darbe neigiamus išgyvenimus, gali prarasti motyvaciją darbui, bet taip pat tokie išgyvenimai gali paskatinti tobulėti.

Kitas svarbus veiksnys, kuris įtakoja nuolat dalyvauti nuolatinio mokymosi veikloje – aplinka. Mokymosi aplinka turėtų būti tokia, kad padėtų mokymuisi. Pedagoginė aplinka, kurioje dirba mokytojas (mokiniai, tėvai, kolegos, mokyklos vadovybė, visuomenės nuomonė, valstybės politika) lemia ugdymo kokybę, filosofiją ir jos brandumą (Pukelis, 2003). Jei aplinka palanki augimui ir saviraiškai, tada išryškėja žmogui būdingas vidinis pozityvumas ir motyvacija. Autorės M. Teresevičienė, G. Gedvilienė, V. Zuzevičienė (2006), nagrinėjusios suaugusiųjų mokymo teoriją ir praktiką išskyrė penkias mokymosi aplinkas:

- fizinė – patalpos dydis, forma, apšvietimas, šildymas, įrengimas;
- psichologinė – mokymosi aplinkos klimatas, kuris priklauso nuo mokytojo ir besimokančiojo savijautos būnat kartu;
- socialinė – besimokančiųjų tarpusavio ryšys;
- intelektualinė – psichologinė ir socialinė aplinka, kai besimokantieji jaučiasi psichologiškai saugūs ir socialiai priimtini;
- administravimo – mokymo turinys, dokumentai, lankomumas, vertinimas;

Suaugusių mokymuisi būdinga mokytis kartu. Gebėjimus ir žinias darbo aplinkoje galima įgyti diskutuojant, drauge planuojant, stebint vieni kitų pamokas bei jas aptariant. Remiantis bendra patirtimi, apžvelgti savo darbus ir ieškoti tobulintinų veiklos sričių. Bendradarbiaujant su kolegomis yra galimybė, kad žinios, gebėjimai bus įvertinti kolegų nuomonių kontekste. Negatyvus kitų kolegų požiūris, gali apriboti mokymąsi drauge. Požiūris į nuolatinį mokymąsi priklauso nuo mokyklos nuostatų, mokymosi visą gyvenimą reikalingumą bei prasmę (Simonaitienė ir Targamadžė, 2001).

Kavaliauskienė (2001) pateikia tokius pedagogų mokymosi motyvus: naujovės darbe, pareiga darbui, profesinių žinių trūkumas, baimė netekti darbo, mokyklos vadovybės reikalavimai bei rekomendacijos. Vienas motyvų, skatinančių mokytojus įgyti naujų kompetencijų, tai mokyklos administracijos skatinimas mokytis dalyvaujant profesinėse konferencijose, mokymuose, seminaruose.

Veiksniai, kurie skatina mokytojų mokymąsi visą gyvenimą, pagal V. Šerną (2003) skirstomi į dvi grupes:

vidiniai (susiję su pedagogų asmeninėmis savybėmis): savigarba ir pasitenkinimas; noras ir domėjimasis; pareiga ir atsakomybė; savikritika ir nepasitenkinimas; talentingumas ir kūrybiškumas; pedagoginė meilė; mokymosi visą gyvenimą poreikis;

išoriniai (susiję su mokymosi kontekstu): profesinių žinių stoka ar gilinimas; kolegų įtaka: pozityvi ar konkuruojanti; administracijos įtaka: palaikymas ar spaudimas; darbo vietos reikalavimai; naujovės darbe ir sparti kaita;

Vienas svarbiausių veiksnių, turintis lemiamą reikšmę, tai materialios paskatos ir psichologiniai veiksniai. Pakankamas atlyginimas bei piniginės premijos bei geri santykiai su bendradarbiais, vadovu. Tokios paskatos veiksmingos tada, kai asmuo suvokia, kad tai lėmė jo pastangos. Darbo užmokestis motyvuoja žmones, ši skatinimo priemonė ypač veiksminga. Atlyginimas turėtų atitikti kiekvieno darbuotojo atliekamą darbą ir indėlį, siekiant įgyvendinti organizacijos tikslus ir motyvuoti panaudoti žmogiškąjį potencialą.

Apžvelgus įvairių autorių darbus, galima teigti, kad darbo aplinka privalo sudaryti sąlygas tobulėti pagal ugdymo įstaigos, kaip besimokančios organizacijos kriterijus. Mokykla privalo reaguoti į vykstančius pokyčius, nes mokytojų augimas lemia ugdymo įstaigos tobulinimo procesą. Apibendrinus skirtingų autorių išsakytas nuomones apie tobulėjimą skatinančius veiksnius, jie skirstomi į vidinius, susijusius su asmeninėmis savybėmis ir išorinius, susijusius su darbo kontekstu.

3. 1. MUZIKOS MOKYTOJŲ REFLEKSIJOS TAIKYMO PATIRTYS

3. 1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti muzikos pedagogų reflektavimo patirtis, kaip profesinio tobulėjimo priemonę, buvo pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. R. Žukauskienė (2008) teigia, kad kokybinis tyrimas yra situacijos, atvejo, individo, grupės tyrimas natūralioje aplinkoje, kuriuo siekiama suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį iš situacijų analizės kylantį paaiškinimą (išgyventas patirtis). Anot K. Kardelio (2002) kokybinių tyrimų metodai yra lankstūs, nes jie orientuoti ne į matavimus, o į interpretacijas.

Tyrimo tikslas – interviu metodo pagalba, išsiaiškinti Šiaulių miesto muzikos pedagogų reflektavimo patirtis bei refleksijos reikšmę jų profesinėje veikloje. Siekiant tyrimo tikslo, buvo svarbu apžvelgti refleksijos ir reflektatyvaus mokymo(si) savokų reikšmes, refleksiją kaip metodą ugdymo procese, reflektatyvaus mokymo(si) prasmę muzikos mokytojo profesinėje veikloje taip pasiruošiant kokybiniam tyrimui bei būsimam rezultatų apibendrinimui.

Pasiruošimas kokybiniam tyrimui. Tyrimui atlikti buvo sudarytas kokybinio tyrimo klausimynas mokytojams, formuluojami atviro tipo klausimai, remiantis teorine medžiaga, siekiant išsiaiškinti muzikos pedagogų refleksijos patirtis profesinėje veikloje, refleksijos reikšmę ugdymo procese.

Kokybinis tyrimas. Siekiant gauti kokybinį supratimą, kokią reikšmę muzikos mokytojų profesinėje veikloje turi refleksija, kokios turimos refleksijos patirtys, naudojami metodai ugdyme, buvo sudarytas struktūrizuotas kokybinio tyrimo klausimynas. Apklaustiesiems buvo skirta 10 atviro tipo klausimų. Su informantais buvo bendraujama nuotoliniu būdu pateikiant klausimus, į kuriuos atsakyta raštu.

Duomenų analizė. Kokybinis tyrimas atliktas 2021 metų kovo mėnesį. Informantams buvo pateikta informacija, kad interviu duomenys bus naudojami tik magistrinio baigiamojo darbo tyrimui atlikti. Respondentų atsakymai buvo apibendrinti ir susieti tarpusavyje.

Tyrimo metodas. Atlikus teorinę mokslinės ir metodinės literatūros analizę, kitas etapas buvo, kokybinio tyrimo strategijos pagalba išsiaiškinti, kokius refleksijos metodus muzikos mokytojai naudoja pamokose, kaip jie reflektuoja asmeniškai sau, kokią naudą reflektavusis mokymasis turi ugdyme mokytojams ir mokiniams. Buvo pasirinktas interviu metodas: „Kokybinis interviu yra paremtas sąveika – tai pokalbis, kurio metu sąveikauja (ir gana intensyviai) tyrėjas ir tyrimo dalyvis arba tyrimo dalyvių grupė“ (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Interviu metodo pagalba buvo siekiama gauti kuo išsamesnius atsakymus, kaip teigia I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016) – kokybinio interviu pagrindas atviri klausimai, į kuriuos

tikimasi gauti kuo įmanoma platesnius, atviresnius atsakymus, suformuluotus ir pateiktus tyrimo dalyvio, atspindinčius jo perspektyvą ir nuomonę į pateiktą klausimą.

Tyrimo struktūra. Kokybinis tyrimas (interviu) buvo sudarytas iš 4 blokų:

1. Bendroji informacija apie informantus.

Šioje klausimyno dalyje buvo renkami respondentų demografiniai duomenys: lytis, amžius, darbo patirtis mokykloje (metais), turima profesinė kvalifikacija.

2. Refleksijos ir jos metodų taikymo patirtys.

Šioje dalyje pedagogai atskleidė kaip suvokia refleksijos ir reflektavyaus mokymosi sąvokas, ar turi pakankamai žinių, kaip taikyti refleksijos metodus pamokoje, kokius žino metodus refleksijai atlikti muzikos pamokoje, kokius naudoja patys, iš kur gauna informacijos apie metodus.

3. Refleksijos nauda mokiniams.

Šioje dalyje informantai dalinosi patirtimi, kaip dažnai ir kurioje pamokos dalyje atlieka refleksiją bei koks jų požiūris į refleksiją ugdymo kontekste, kokią ji teikia naudą.

4. Asmeninės reflektavimo patirtys.

Šioje dalyje paaiškėjo ar pedagogai randa laiko asmeninei refleksijai atlikti, kaip ją atlieka, kaip sprendžia iškilusias problemas ugdyme, kokiais būdais dalijasi įgyta profesine patirtimi, kokios patirtos teigiamos/neigiamos reflektavimo patirtys.

Pusiau struktūruotas interviu buvo sudarytas iš 10 klausimų, kai kurie klausimai sugrupuoti po kelis. Atsakant į klausimus muzikos mokytojai dalinasi patirtimi apie refleksiją, jos suvokimą, prasmę profesinėje veikloje, taikomus metodus pamokose, asmeninį reflektavimą, refleksijos naudą mokiniams. Tyrimo klausimų blokas, klausimai bei tikslai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

Pusiau struktūruoto interviu klausimų blokas, klausimai ir tikslas

Klausimų blokas	Klausimai	Tikslas
Bendrosios informantų charakteristikos	Lytis; Amžius; Darbo patirtis mokykloje (metais); Kvalifikacinė kategorija;	Sužinoti bendrąją informaciją apie informantus
Refleksijos ir jos metodų taikymo patirtys	Kaip suprantate sąvokas <i>refleksija</i> , <i>reflektyvusis mokymasis</i> ? Ar turite pakankamai žinių kaip taikyti refleksijos metodus muzikos pamokoje?	Gauti informacijos kaip pedagogai suvokia refleksijos sąvokas, iš kur gauna žinių ir kokius metodus naudoja pamokose
	Kokius žinote metodus refleksijai (įsivertinimui) atlikti su vaikais? Kokius metodus jūs naudojate savo muzikos pamokose? Galbūt turite sukūrę savo metodą?	
	Iš kur, kaip gaunate žinių apie refleksijos metodus taikomus mokykloje?	

Refleksijos nauda mokiniams	Kokioje muzikos pamokos dalyje ir kaip dažnai atliekate refleksiją (įsivertinimą) su mokiniais?	Sužinoti ar refleksija yra įprastas procesas pamokoje ir kaip mokytojai vertina jos naudą mokiniams
	Koks jūsų požiūris į refleksiją ugdymo kontekste? Ar refleksija yra naudinga mokiniams? Kaip manote, kaip refleksija jiems padeda mokytis?	
Asmeninės reflektavimo patirtys	Kaip analizuojate savo profesinę veiklą/vadovavimą klasei? Ar dažnai randate tam laiko? Galbūt naudojate kokį nors metodą?	Sužinoti kaip pedagogai analizuoja savo profesinę veiklą, dalijasi patirtimis ar skiria laiko refleksijai atlikti
	Kaip sprendžiate iškilusias problemas ugdymo procese? Ar naudojate įgyta patirtimi?	
	Kokiais būdais dalinatės įgyta asmenine patirtimi?	
	Kaip manote, kodėl pedagogams prasminga reflektuoti savo profesinę veiklą? (pateikite profesinės patirties pavyzdžių).	
	Kokias esate patyrę teigiamas/neigiamas asmenines reflektavimo patirtis?	

Tyrimo ribotumas. Tyrime dalyvavusių respondentų skaičius yra gana nedidelis, išvados – sąlyginės. Pusiau struktūruotas tyrimas buvo atliktas nuotoliniu būdu, galima pastebėti, kad informantai į kai kuriuos klausimus atsakė trumpai, neišsiplečiant, tad tai susiaurino duomenų interpretacijas. Taip pat atlikus tyrimą pastebėta, kad kai kurie klausimai galėjo būti reikalaujantys kuo daugiau įdomesnės pedagoginės patirties pavyzdžių. Nepaisant to, tyrimas suteikė reikalingą informaciją, padėjo išsiaiškinti refleksijos svarbą muzikos mokytojų profesinėje veikloje, mokinių ugdyme bei aktualiausias tendencijas, kurios leido toliau sėkmingai atlikti tyrimo analizę.

Tyrimo etika. Interviu metu buvo vadovaujama bendrosiomis tyrimo etikos taisyklėmis. Respondentai su jomis buvo supažindinti interviu pradžioje. Susipažinimas su autoriumi, tyrimo tikslu, informacijos anonimiškumu ir konfidencialumu.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 10 Šiaulių miesto muzikos pedagogų iš skirtingų ugdymo įstaigų.

Tyrimo duomenų analizė.

Apibendrinant tyrimą anketų rezultatai, pagal gautus atsakymus skirstomi į kategorijas, kurioms suteikti subjektyvūs pavadinimai, pagal respondentų atsakymus. Kiekviena kategorija išskaidyta į subkategorijas, joms taip pat suteikti pavadinimai. Visa pagrindinė informacija pateikta lentelėse, kurių rezultatai išsamiai analizuojami tekste. Analizuojant gautus tyrimo duomenis tiriamieji buvo koduojami (M1, M2, M3 ir t.t.).

Kaip jau minėta, tyrime dalyvavo 10 respondentų, muzikos mokytojų, dirbančių Šiaulių miesto ugdymo įstaigose. 3 iš jų dirbantys gimnazijose, 4 progimnazijose ir 3 mokyklose. Respondentų amžius svyruoja nuo 24 iki 49 metų, informantų pedagoginis darbo stažas nuo 1 iki 29 metų. Pedagogų kvalifikacinė kategorija taip pat skiriasi, tai lemia pedagoginio darbo stažas. Pagal gautus duomenis, galima teigti, kad mokytojai turintys didesnę darbo stažą, turės kitą kvalifikacinį laipsnį (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Informantų charakteristika (M=10)

Eil. Nr.	Lytis	Amžius	Kvalifikacinė kategorija	Pedagoginio darbo stažas	Ugdymo įstaiga
1.	Moteris	47 metai	Mokytoja metodininkė	24 metai	Šiaulių X gimnazija
2.	Moteris	28 metai	Mokytoja	4 metai	Šiaulių X mokykla
3.	Moteris	48 metai	Mokytoja metodininkė	29 metai	Šiaulių X gimnazija
4.	Moteris	26 metai	Mokytoja	4 metai	Šiaulių X progimnazija
5.	Vyras	48 metai	Vyresnysis mokytojas	28 metai	Šiaulių X gimnazija
6.	Moteris	49 metai	Mokytoja metodininkė	27 metai	Šiaulių X mokykla
7.	Moteris	42 metai	Vyresnioji mokytoja	22 metai	Šiaulių X mokykla
8.	Moteris	24 metai	Mokytoja	2 metai	Šiaulių X progimnazija
9.	Moteris	36 metai	Mokytoja metodininkė	14 metai	Šiaulių X progimnazija
10.	Moteris	27 metai	Mokytoja	1 metai	Šiaulių X progimnazija

Tyrimo pradžioje mokytojų buvo pasiteirauta, kokia jų lytis, amžius, pedagoginio darbo stažas, kvalifikacinė kategorija ir kokioje ugdymo įstaigoje dirba. Šie duomenys leis palyginti arba numanyti, kas lėmė vienokius ar kitokius respondentų atsakymus. Galima pastebėti, kad informantų amžius svyruoja nuo 24 iki 49 metų, tad ir darbo patirtis mokykloje labai įvairi nuo 1 iki 29 metų. Mokytojai taip pat pagal turimą pedagoginio darbo stažą yra įgiję skirtingas kvalifikacines kategorijas.

3. 2. Tyrimo duomenų analizė

Analizuojant mokytojų atsakymus buvo siekiama atskleisti respondentų požiūrį į refleksiją ugdymo kontekste, muzikos mokytojų reflekyvaus mokymo(si) patirtis profesinėje veikloje. Pirmasis tyrimo klausimas buvo skirtas išsiaiškinti kokias prasmes muzikos mokytojai suteikia refleksijos ir reflekyvaus mokymo(si) sąvokoms. Pirmojo klausimo analizėje buvo išskirta 1 kategorija ir 4 subkategorijos (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Refleksijos sąvokos samprata (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Refleksijos sąvokos apibūdinimas	Mokymasis iš patirties	<i><...> kalbant apie mano pamokose naudojamą reflekyvaus mokymo etapą, galiu matyti dažnai kritinį mąstymą, apmąstymą pvz: mokymasis iš kitų bei savo patirties (M2)</i>
	Įsivertinimas	<i>Mano supratimu, refleksija, tai grįžtamasis ryšys ir jo taikymas, savęs įsivertinimas(M3); <...> mano manymu refleksija yra savęs vertinimas, pamatymas savo klaidų ir sėkmių (M9)</i>
	Analizė ir samprotavimas	<i>Refleksija, mano manymu, pakartojimas, atsigręžimas į savo pamoką, analizavimas pamokos, tai, kas pavyko ir nepavyko, kas galėjo būti dar geriau <...> (M4)</i>
	Mokinio pažangos stebėjimas	<i>Reflekyvus mokymasis, kai nuolat stebima mokinio (ar savistaba) pažanga tam, kad planuoti tolimesnius siekius, ugdymo metodus, būdus (M7)</i>

Analizuojant refleksijos sąvokos apibūdinimą buvo išskirtos kategoriją patvirtinančios subkategorijos. Pagal gautus respondentų atsakymus, refleksijos sąvoka suprantama kaip mokymasis iš patirties, kuomet gautas žinias mokinys geba pritaikyti praktinėse užduotyse, kitaip tariant įtvirtina naujas žinias arba suvokia, kada tos žinios bus reikalingos („*Reflekyvusis mokymasis, tai mokymosi būdas kuomet gaunamas žinias gebama pritaikyti praktiškai arba bent jau suprantama kada ir kur tų žinių taikymas bus reikalingas (M8)*“; „*Reflekyvusis mokymasis – mokymasis iš savo patirčių (M1)*“; „*Refleksiją supratęs ir išanalizavęs jos žingsnius susiformuoja giluminis reflekyvusis mokymosi etapas (M10)*“; „*Reflekyvus mokymasis, tai mokymasis iš savo patirties, veiksmų, kai atlikus tam tikrą darbą, veiksmą galime įvertinti pasekmes, tobulintinas sritis (M5)*“). Mokytojai įvardina ir kritinio mąstymo užuomazgas, pastebimas mokinių mokymasis ne tik iš savo patirties, bet ir iš kitų („*<...> galiu matyti dažnai kritinio mąstymo, apmąstymo pavyzdžius: mokymasis iš kitų bei savo patirties (M7)*“; „*<...> įsivertinimas, siekiant formuoti įgūdį, suprasti save, pasaulio pažinimą per savo patirtį (M7)*“; „*Įsivertinimas skatina mokinio motyvaciją; mano manymu refleksija yra savęs vertinimas, pamatymas savo klaidų ir*

sėkmių (M9)“; „Refleksija – tai suvokimas, supratimas, kaip aš gebu atlikti tam tikras užduotis įvairiose veiklose (M6)“). Tai mokymasis, kuris sukuria supratimą iš bendros ir pasidalytos patirties. Kitas ryškus refleksijos sąvokos apibūdinimas – įsivertinimas. Mokiniai geba įsivertindami savo mokymosi veiklą („asmuo geba įsivertinti savo atliktą darbą ar įgytas žinias (M5)“). Įsivertinimas leidžia mokytojui pamatyti, kas mokiniams pamokoje sekėsi gerai, o kas ne, tai svarbus informacijos šaltinis mokytojui, mokymo veiklai planuoti, geriau pažinti mokinius („Muzikos pamokos refleksijos metu galima pamatyti kas patiko mokiniams ,o kas ne, kas labiau sekėsi ,o kas ne (M2)“). Įsivertinimo skatinimas padeda mokiniams prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi, ugdytis savarankiško mokymosi įgūdžius bei leidžia pamatyti asmeninį augimą. Pagal respondentų atsakymus refleksija dar suprantama kaip analizė ir samprotavimas. Nuolat vykstantis ir nenutrūkstamas procesas („Refleksiją praktikoje aš suprantu lygiai taip tiesiogiai, kaip ir teoriškai t.y. nenutrūkstamą procesą psichinių bei dvasinių būsenų analizės, apmąstymo veiksmus; refleksija yra susimąstymas, apibendrinimas, samprotavimas; sąvoką refleksija suprantu kaip savo veiksmų, emocijų ar padarinių analizę (M6)“). Vykstanti veiklos analizė paliečia gilesnius žmogaus mąstymo aspektus, tai savo psichinių veiksmų stebėjimas, kai kas nepavyksta, analizuojame kodėl nepavyko. Išryškėjo ir ketvirta subkategorija, kuri apibūdina refleksiją kaip mokinio pažangos stebėjimą („Reflektyvusis mokymas padeda stebėti mokinio asmeninį augimą; reflektyvus mokymasis, tai stebiu save iš vidaus, kaip sugebu mokytis, įsisavinti informaciją, ją pritaikyti (M2)“). Mokinio augimo stebėjimas, leidžia mokytojui tobulinti ugdymo procesą, atrasti tinkamus metodus ar net juos sukurti pačiam. Respondentai skiria sąvokas *refleksija* ir *reflektyvusis mokymasis*. Refleksija apibūdinama kaip vertinimas, įsivertinimas, atsigręžimas atgal, samprotavimas, apibendrinimas. Reflektyvusis mokymasis, tai nenutrūkstantis procesas, kai nuolat mokomasi iš savo patirčių, formuojamas giluminis mąstymas. Mokytojai teigia, turintys pakankamai žinių, kaip naudoti refleksijos metodus pamokoje, bet visada domisi naujovėmis („Nuolat stengiuosi domėtis naujausia metodika, kaip refleksijos metodus taikyti muzikos pamokose aš žinių turiu, tačiau metodų niekada nebus per daug. Juos reikia keisti kas tam tikrą laiką arba atsirinkti kokiai veiklai, koks metodas tinkamesnis refleksijai (M10)“).

Antrasis klausimas buvo skirtas sužinoti, kokius refleksijai atlikti metodus muzikos mokytojai naudoja savo pamokose. Iš respondentų pateiktų atsakymų buvo išskirtos 3 kategorijos ir 8 subkategorijos (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Refleksijos metodų taikymas (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Vaizdiniai metodai	Spalvinės užduotys	<...> dažniausiai naudoju pamokose veidukus ir šviesoforą (M10)

Žodiniai metodai	Teiginiai	<i>TAIP! NE! KODĖL? (vaikams pasakomi ar demonstruojami keli teiginiai (klaidingi ir teisingi), išgirdę teiginį jie pasako jis teisingas (TAIP!) ar klaidingas (NE!) ir tuomet argumentuoja (KODĖL?)(M6)</i>
	Klausimai	<i><...> kai išename kokią nors temą, vienas iš klausimų teste būtinai būna apie tai, ką mokinys sužinojo naujo, kaip tai jį palietė, kokią įgijo patirtį (M9)</i>
Įsivertinimo metodai	Įsivertinimo lapeliai	<i>Dažnai pamokų metu mokiniams išdalinu lapelius, kuriuose jie įsivertina savo darbą atskirose užduotyse (M3)</i>
	Diskusija	<i>Refleksijai metodų yra nemažai, ir jie visų pirma yra skirti, ne kiek formaliam įsivertinimui, refleksijai, bet kūrybiškumui, kritiniam mąstymui skirti matavimo būdai ir priemonės. Pavyzdžiui „Akvariumo“ metodas, pagal nuveiktus darbus, išsako savo nuomonę, komunikuoja, įsitraukia visi mokiniai (M5)</i>
	Uždavinio išsikėlimas	<i>Pamokos pradžioje mokiniai išsikelia uždavinį, o pamokos pabaigoje jie pasako ar pavyko įgyvendinti išsikeltą uždavinį (M7)</i>
	Kopetėlės	<i><...> trimestro pabaigoje taikau „Kopetėlių“ metodą, kai mokinys turi prisiminti ko jis šį trimestrą išmoko (M1)</i>
	Savianalizės lentelė	<i>Pasibaigus pusmečiui kiekvienas savikritiškai pildo savo savianalizės lentelę (ji sukurta gimnazijos mokytojų, patvirtinta direktoriaus įsakymu)(M1)</i>

Galime pastebėti, kad muzikos mokytojai naudoja labai įvairius metodus, refleksijai atlikti, tokius, kurie yra jiems priimtini, pasiteisinę su vaikais, teikiantys naudą. Vienas populiariausių metodų, nereikalaujantis didelio pasiruošimo, tai klausimai („<...> naudoju trumpus metodus kiekvienos pamokos pabaigoje, tiesiog trumpai atsakyti į kelis klausimus (M2)“; <...> gyvai klasėje kartais žaidžiame viktoriną, atsakymą į klausimą sako tas, kuris pagauna kamuoliuką (M4)“). Mokytojas gali būti iš anksto pasiruošęs klausimus arba pateikti juos vaikams nepasirengus, netikėtai. Pajvairinant klausimų metodą, mokytojai kartais pasitelkia žaidybines priemones, užduodant klausimus metamas kamuoliukas, kuris suteikia teisę kalbėti, galime numanyti, kad kamuoliukas gali prakalbinti ir pačius nedrąsiausius mokinius. Greita apklausa (blitz apklausa), taip pat suaktyvina mokinius, priverčia mąstyti greitai, gebėti atsakyti trumpai, prisiminti ką išmoko. Įsivertinimas lapeliuose, kur mokiniai apibūdina kaip sekėsi atlikti konkrečią užduotį („Dažnai pamokų metu mokiniams išdalinu lapelius, kuriuose jie įsivertina savo darbą atskirose užduotyse (nesupratau, per mažai stengiausi – gerai dirbau, bet dar reikia pasistengti – puikiai dirbau ir supratau (M3)“). Kitas mokytojų naudojamas metodas – diskusija („Pavyzdžiui „Akvariumo“ metodas yra vienas turbūt iš paprastesnių, tačiau manau geras ir naudingas

mokiniams įsivertinti pagal nuveiktus darbus, išsako savo nuomonę, komunikuoja, įsitraukia visi mokiniai (M5)“). Šis metodas skatina aptarti nuveiktus darbus, įsitraukti visus esančius „akvariume“, kiti aplinkui kalbėti negali. Metodas naudingas tuo, kad mokiniams nėra užduodami klausimai, jie išeitą pamokos temą turi aptarti savarankiškai, išsakyti savo nuomonę, įvertinti pasiekimus. Ugdomas savarankiškumas, gebėjimas klausytis, tiksliai reikšti mintis, kritiškai vertinti, šalinama komunikacijos baimė (Gabija Bankauskaitė-Sereikienė, 2006). Dar viena dažnai naudojama metodų rūšis, vaizdiniai metodai („Naudoju šviesoforą, emocijų veidukus, darbą pratybų sąsiuvinyje mokiniai žymi spalvindami saulės veidukus (M10)“; „Metodai – šviesoforas, veidukai, tam tikras laikas vienuroje, teigiama – neigiama (M6)“; „Paveikslėliais pvz.: žalias skritulys sekėsi gerai, geltonas – vidutiniškai, o raudonas – blogai. Kiekvienas mokinys prisega segtuką prie jam tinkančios spalvos (M9)“; <...> pamokos metu mokiniai kelia (žalią – puikiai, geltona- reikia pasistengti, raudona– nepavyko) korteles (M4)“). Vaizdiniai metodai, dažnai paremti spalvomis, taip pat suteikia mokiniams žaismingumo, padeda išreikšti nuomonę, kai sunku apibūdinti žodžiais, kaip pavyko ar nepavyko, kaip jaučiuosi. Šviesoforo metodą galima naudoti, ne tik mokiniams įsivertinant atitinkama spalva, bet ir argumentuojant pasirinkimą („Aš naudoju: šviesoforo metodą, esmė ne tik pasirinkti spalvą, bet ir išgirsti vaiko argumentus, kodėl jis pasirinko tą spalvą (M2)“). Paprastai pamokos pradžioje mokytojas pasako pamokos tikslus, uždavinius, kuriuos bendrai pamokos pabaigoje su mokiniais aptaria. Pagal respondentų atsakymus, galime matyti kiek kitokį uždavinio išsikėlimo metodą („Savo metodo nesu sukūrusi, bet esu pritaikiusi uždavinio kėlimo metodą ir refleksijai, kuomet pamokos pradžioje mokiniai išsikelia uždavinį, o pamokos pabaigoje jie pasako ar pavyko įgyvendinti išsikeltą uždavinį, kaip jiems sekėsi tai daryti, ar įgyvendino visus numatytus punktus, kas buvo sunku ir kas buvo lengva (M8)“). Toks uždavinio išsikėlimo metodas, gali būti labiau veiksmingas, nes mokinys pats išsikelia ir turi įvykdyti, o nepavykus, gali labai nusivilti. Mokinys tampa savarankiškai atsakingas už savo mokymąsi. Apklausiant respondentus, išryškėjo dar vienas, žaidimo tipo refleksijos metodas – teiginiai. Mokytojas mokiniams žodine ar vaizdine forma pateikia teiginius, mokiniai patvirtina arba paneigia teiginį bei turi argumentuoti, kodėl būtent taip pasirinko. Rečiau naudojamas „kopetėlių“ metodas („Trimestro pabaigoje taikau „Kopetėlių“ metodą, kai mokinys turi prisiminti ko jis šį trimestrą išmoko, ką sužinojo, kas jam labiausiai patiko, geriausiai sekėsi, kur mokinį ištiko nesėkmė, ko nesuprato, nepavyko išmokti, ko norėtų išmokti, pagilinti žinias, ant kokio kopetėlių laiptelio jis jaučiasi esąs muzikos pamokoje (M1)“). Kopetėlės mokiniams kaip motyvacija, kiekvieną trimestrą lipti į viršų. Svarbu įsivertinti ne tik po kiekvienos pamokos, išeitą temą, bet ir pasibaigus pusmečiui, mokslo metams. Apibendrinti įgytas žinias, pažvelgti iš šalies, kur trūksta žinių, o ką jau gebu puikiai (<...> pasibaigus pusmečiui kiekvienas savikritiškai pildo savo savianalizės lentelę (M1)“). Savianalizės lentelė padeda tobulėti ne tik mokiniams, bet

ir mokytojams. Viena mokytoja pasidalino savo sukurtu refleksijos metodu, kuris atliekamas muzikos pamokoje. Šį metodą galima atlikti kiekvieną pamoką ar kartą per mėnesį. Mokiniai pasirinkdami atitinkamą natą penklinėje, ją parašo, nuspalvina, taip įsivertindami kaip sekėsi mokytis, apibūdina savo elgesį ir emocijas. Metodas skatina vaikus įsivertinti savo veiklą, lavinami natų rašymo įgūdžiai. Mokinių įsivertinimą galima sekti kas mėnesį, palyginti, stebėti kaip jie auga, keičiasi (2 pav.).

MOKYKLA.....
VARDAS PAVARDĖ.....
KLASĖ.....

AUGU. VEIKIU. PRATURTINU.

KAIP MAN ŠIANDIEN SEKĖSI MOKYTIS	KOKS/IA DRAUGAS/Ė ŠIANDIEN BUVAU	KOKIO DYDŽIO ŠIANDIEN MANO LAIMĖ	KIEK ATIDUS BUVAU DIEVO VEIKIMUI VISUOSE DALYKUOSE	ŠIANDIEN SAVO DRAUSMĘ (DRAUSMINGUMĄ) VERTINU...
-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	--	---

MAN NEPAVYKO
DAR TURIU PASISTENGTI
PUIKIAI

KONFLIKTAUAVU
NEVISADA PASTEBĖJAU KITĄ
BUVAU DEMESINGAS KITAM

TUŠTI DELNAI
TELPA SAUJOJE
NETELPA GLĖBYJE

NEPAKVIEČIAU DIEVO SU SAVIMI
NE VISADA IŠGIRDAU DIEVO KVIETIMĄ
BUVAU DIEVO GLĖBY

BUVAU NEDRAUSMINGAS
NEVISADA GRAŽIAI ELGIAUSI
BUVAU PAVYZDYS KITIEMS

Spalis

KAIP SAVO MELODIJA PRATURTINU PASAULĮ...

2 pav. Refleksijos metodas muzikos pamokoje (Laužikienė I. 2020)

Trečiuoju tyrimo klausimu buvo siekiama sužinoti, kur pedagogai gauna reikiamos informacijos apie refleksijos metodus ar jos pakankamai. Buvo išskirta 1 kategorija ir 4 subkategorijos (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Informacijos šaltiniai refleksijos metodams atlikti (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Žinios apie metodus	Seminarai	<i>Domiuosi savarankiškai, dalyvauju seminaruose (M1)</i>
	Papildoma literatūra	<i><...> naujausios literatūros (M2)</i>
	Internetas	<i>Švietimui skirtų internetinių svetainių; <...> ieškojau informacijos internete (M4)</i>
	Kolegos	<i><...> kolegų, man pasisėkė, kad dirbu įstaigoje, kurioje labai svarbus dėmesys įsivertinimui (dienos peržvalgai)(M6)</i>

Informantai dalinasi, kad apie refleksijos metodus, dažniausiai gauna informacijos iš seminarų, interneto, literatūros bei kolegų. Kiekvienam prieinama informacija internete, kuria galima laisvai naudotis. Apie refleksijos metodus galima daug informacijos rasti internete, patogu ir prieinama („<...> radau puikią virtualią metodinę knygą iš interneto (M4)“; „<...> iš edukacinių užsiėmimų pedagogams informacija apie refleksijos metodus gauta internete, elektroninio portalo www.sodas.ugdome.lt. (M3)“). Taip pat mokytojai apie refleksiją daug sužino vykstančiuose seminaruose bei iš papildomos literatūros („Iš mokymų, seminarų, papildomos literatūros (M7)“). Respondentai teigia, kad naudinga kolegoms stebėti vieniems kitų pamokas. Paprastai, tai priklauso nuo mokyklos („<...> taip pat organizacijoje, kurioje dirbu labai daug stebime vieni kitų pamokas (mokytojai ir administracija). Tai tikrai puikus būdas išmokti daug naujų dalykų, patikrinti ar tikrai viską darai gerai, ką galima padaryti geriau (M3)“); „Metodiniuose susirinkimuose mes aptariame visus mokymo metodus, kuriuos naudojome per pamokas. Tame tarpe ir reflektyvus mokymo metodus (M7)“). Tai būdas bendradarbiauti, dalintis naudojamais metodais bei pamatyti, kaip jie atliekami gyvai, pritaikyti sau. Stebėjimas iš šalies, taip pat leidžia patarti mokytojui, pasidalinti įžvalgomis ar net pakritikuoti. Pamokų stebėjimas, mokytojams dažnai vis dar gąsdinantis procesas. Tai turėtų tapti pozityvus požiūris, išvelgti pamokų stebėjimą kaip būdą mokytis, drąsą būti stebimam ir patiems stebėti, analizuoti, pozityviai vertinti, konsultuotis. Naujas požiūris, kurį nėra nelengva išsiugdyti – tai mokymosi būdas, dalijimasis gerąja patirtimi, pagalba vienas kitam, gebėjimas būti kritišku draugu. Informacijos dalijimėsi, taip pat svarbų vaidmenį atlieka kolegų metodiniai susirinkimai („<...> vykstant mokytojų gerosios

patirties popietėmis, nuolat aptariama metodiniuose susirinkimuose; iš kolegų gerosios patirties sklaidos (M10)“). Galime pastebėti, kad mokytojai kolegų tarpe dažnai reflektuoja, galbūt to net nepastebėdami. Susirinkimuose dalijasi patirtimi, pasiekimais, atradimais, sulaukia patarimų, taip nuolat tobulėdami.

Klausimu apie refleksijos atlikimą muzikos pamokoje, buvo siekiama sužinoti, kuriuo metu ir kiek laiko skiriama įsivertinimui ar tai įprastas procesas pamokoje. Išryškėjo 1 kategorija ir 5 subkategorijos (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Refleksija muzikos pamokoje (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Mokytojai atlieka refleksiją skirtingose muzikos pamokos dalyse	Po atliktos užduoties	<...> dažniausiai po dainavimo, ritmo plojimo, taktų skirstymo, pratybių pildymo (M10)
	Pamokos pabaigoje	<...> išsamios – maždaug kartą per mėnesį, o trumputės, pamokai baigiantis (kiekvieną pamoką) (M2)
	Skirtinguose pamokos epizoduose	<...> yra trys refleksiniai momentai pamokoje t.y. pamokos pradžioje, pamokos viduryje, ir galutinis pamokos pabaigoje (M5)
	Mėnesio pabaigoje	Mėnesio pabaigoje suvedame natas į muzikinio rašto kompiuterinę programą ir atsakome į pateiktą mėnesio klausimą (M8)
	Pabaigus temą	Refleksiją dažniausiai atlieku po naujos temos, klausos analizės, po koncerto (M1)

Galima teigti, kad refleksijos atlikimas muzikos pamokos pabaigoje yra dažnas procesas. Mokytojams, kurie sąmoningai ir reguliariai atranda laiko apibendrinimui ir įsivertinimui kiekvienos pamokos pabaigoje, refleksija tapo jau įprastu, kasdieniu procesu, kuris teikia naudą („Pamokos pabaigoje užpildome refleksijos sąsiuvinį, mokiniai įsivertina savo dieną natomis (M5)“); „<...> trumpai įsivertiname pamokos pabaigoje (M2)“; Refleksiją (įsivertinimą) su mokiniais atliekame kiekvienos muzikos pamokos pabaigoje (M6)“; „Stengiuosi kiekvieną pamoką, pabaigoje, refleksijos nauda skatina vaikų kritinį mąstymą (M9)“). Trumpa refleksija pamokos pabaigoje, ugdo mokinių įprotį nuolat įsivertinti įgytas žinias, o mokytojui pasitikrinti ar vaikai suprato temą. Pagal respondentų atsakymus, refleksija reikalinga atlikti po kiekvienos užduoties pamokoje, apibendrinant atliktą darbą ar tai būtų dainavimas, ritmo užduotys, pratybių pildymas. Taip pat, mokytojai refleksiją atlieka skirtinguose pamokos epizoduose („Yra trys refleksiniai momentai pamokoje t.y. pamokos pradžioje, (prisimenama ir aptariama buvusi

pamoka, ar pamokų ciklas), pamokos vidury, t.y (aptariama naujos pamokos medžiaga, praktinės užduotys atliktos pamokoje), ir galutinis pamokos pabaigoje; mokiniai įsivertina pamokos viduryje ir pabaigoje dažniausiai žodiniu įsivertinimu (M7)“). Kiti mokytojai įsivertinimą atlieka mėnesio pabaigoje, kur įsivertina platesnės apimties atliktus darbus, įvykdytus planus ir užduotis (<...> atsiskaitant grojimą fleita – balais (kas 1-2 mėn.) (M4)“; „Mėnesio pabaigoje (M6)“). Dažnai įsivertinimas atliekamas išėjus pamokos temą, kuri gali trukti nuo 1 pamokos iki kelių, taip mokytojai patikrina mokinius, kaip jie suprato ir įsisavino temą, o kas liko neįsisavinta („Svarbiausias refleksijos momentas, t.y aptariama išmokta suprasta ir įsisavinta medžiaga, po koncerto, išėjus temą (M10)“).

Klausimu apie refleksiją ugdymo kontekste, buvo siekiama išsiaiškinti mokytojų požiūrį apie refleksijos teikiamą naudą mokiniams. Išskirta 1 kategorija ir 4 subkategorijos (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Požiūris į refleksiją ugdymo kontekste (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Refleksijos teikiamos galimybės mokiniams	Savęs pažinimas	<...> pažinti save, suprasti savo silpnąsias ir stipriąsias puses (M1)
	Savo žinių patikrinimas	Ji yra naudinga ne tik mokytojui, kad suprastų ar mokiniai išmoko/įsisavino pamokos medžiagą, bet ir mokiniams, kad jie pasitikrintų ar tikrai viską suprato, kur klydo, kas buvo sudėtinga, kas buvo lengva (M7)
	Motyvacija	Ji kelia motyvaciją, pasitikėjimą savimi, padeda suprasti, kur yra spragų, geriau suvokti ir pažinti save bei dėstomą dalyką; mokiniams (ir mokytojams) ji neabejotinai naudinga (M2); <...> naudinga, nes mokiniai stabteli ir pamąsto, ko nesupranta, kas nepavyksta (M4)
	Savęs pervaldinimas/ nuvertinimas	Reflektuojant tenka susidurti su mokinių savęs pervaldinimu arba priešingai nuvertinimu <...> (M3)

Pagal respondentų atsakymus, jų požiūris į refleksiją muzikos pamokoje yra teigiamas, įsivertinimas teikia naudą. Iš atsakymų galima teigti, kad ugdyme refleksija yra svarbi pamokos dalis, kuri leidžia mokiniui pažinti save („Mano požiūris teigiamas, jei tai atliekama nuolat, susidaro natūralus įprotis pastoviai savianalizei. Jei mokiniai supranta refleksijos naudą, analizuoja savo nesėkmių priežastis, tai ateityje bent jau mažiau daro klaidų (M1)“; „refleksija yra būtina, refleksija padeda mokiniams save analizuoti (M9)“; „<...> sąmoningą mokinį reikia ugdyti nuo refleksijos įgūdžių (M10)“; „Refleksija yra pati svarbiausia pamokos dalis (M2)“; „<...> manau šiandien, kad mokiniams refleksinių metodų taikymas būtinas (M8)“). Nuolatinis

savo veiksmų analizavimas, ateityje leidžia išvengti klaidų. Didžioji respondentų dalis kalba apie refleksiją, kaip galimybę, kuri leidžia pasitikrinti savo žinias („*Refleksija padeda mokytis iš savų klaidų, skatina kritinį mąstymą, padeda „atgaminti“ ar prisiminti pamokoje išgirtą naują informaciją (M7)*“; „*Refleksija padeda mokiniams suprasti, kurioje vietoje jiems reikia daugiau pastangų, ką dar reikia pasimokyti, o kur yra jų stipriosios pusės (M2)*“; „*Refleksija yra mokymosi dalis, kai turi galimybę įsivertinti pažengei į priekį. Tik tada ji bus veiksminga ir veiksmingas mokymasis (M6)*“). Mokytojai teigia, kad refleksijos metodų naudojimas mokiniams kelia motyvaciją, nes apmąstomas ne tik mokymosi rezultatas, bet ir kaip jis buvo pasiektas. Kas nesisekė pamokoje ir ką dariau, kad pasiekčiau rezultatą („*Manau, kad refleksija labai naudinga (M4)*“; „*Tai lyg skatinimas judėti į priekį. Tai prilygsta ataskaitai ne mokytojui, o pačiam sau (M7)*“; „*Mokiniai užsibrėžia tikslus, taip motyvuoja save mokytis dar geriau ar lengva forma konkuruoja su klasės draugais, norėdami pasirodyti geriau. Pvz. Vyksta atsiskaitymas fleita, dažnu atveju gerai grojantis mokinys iš jaudulio suklysta, jis prašosi pakartoti kūrinį dar kartą arba nori padėti draugui, kad jo rezultatai būtų prilyginami aukščiausiam lygiui. Mano mokiniai žino, kad atsiskaitę kūrinį pirmieji gali padėti draugui, kuriam sekasi sunkiau ir jį pamokyti. Taip jis yra motyvuotas išmokyti kūrinį kuo greičiau ir be klaidų, suteikti pagalbą draugui ir mokytojui (M3)*“). Atsiskleidė, kad pasitaiko, kai mokiniai pervertina savo gebėjimus arba net atvirksčiai, nuvertina („*<...> reflektuojant tenka susidurti su mokinių savęs pervertinimu arba priešingai nuvertinimu (M3)*“). Svarbu mokytojui kontroliuoti vaikų įsivertinimą, teikti grįžtamąjį ryšį, nes kai nėra grįžtamojo ryšio, mokinys negali imtis konkrečių veiksmų ir daro pasikartojančias, šabloniškas klaidas.

Šeštuoju klausimu buvo siekiama sužinoti apie mokytojų profesinės veiklos analizę, vadovavimą klasei, kaip mokytojai reflektuoja patys sau. Išskirta 1 kategorija ir 2 subkategorijos. (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Asmeninės reflektavimo patirtys (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Profesinės veiklos analizė	Asmeninis reflektavimas	<i><...> stengiuosi planuoti veiklą kiekvienai klasei skirtingai (nes žinios kiekvienos klasės skiriasi); analizuoti yra būtina. Tik tada galėsi judėti į priekį. kasmet pildau savianalizės formą (M1)</i>
	Nuolatinis mokymasis	<i><...> stengiuosi išklausti mano manymu naudingų seminarų, kuriuose gali reflektuoti savo veiklą ir užsibrėžti vis naujų tikslų, gilinti savo žinias, gerinti kompetencijas (M4)</i>

Kiekvienas mokytojas turi susikūręs, atradęs savitus ir jam bei mokiniams tinkamus veiklos analizavimo būdus. Kai mokytojai pastebi, kad mokiniams kažkas tai nesiseka, daro papildomas konsultacijas, kur savo dėmesį ir pagalbą gali skirti individualiai (*„Laiko reikia atrasti, nes tikslas – išmokyti kiekvieną mokinį, nesvarbu, kokių muzikinių gebėjimų jis turi. Kokią refleksiją patirtį turiu ir taikau, aprašiau ankstesniuose klausimuose, atskiro metodo neišskirčiau. Gal tik tai, kad silpniau besimokantiems darau konsultacijas, kur aiškinamės, kodėl nepavyko atlikti užduotis, atsakyti į pakankamai paprastus klausimus (M8)“*). Mokytojai nusistato refleksijos atlikimo dažnumą pagal poreikį ir naudoja kiekvieną dieną, kartą per dvi savaites arba kartą į mėnesį ar metus, patikrinat savo veiklos kokybę bei planuodami į ateitį (*„Dienos peržvalgos metodą atlieku kiekvieną dieną. Analizuoju savo emociją, klaidas, man tai padeda mokytis ir mokyti (M4)“*; *„Savo profesinę refleksiją atlieku kiekvieną dieną bent 10 minučių po darbo, atsakydamas į klausimus kas pasisekė, ką reikėtų tobulinti ir kokius įvairius metodus įvesti refleksyviai mokymui tobulinti; vadovavimą klasei ir metodus, veiklų tinkamumą pamokos dalims apžvelgiu kas dvi savaites, prieš rašant kitus trumpalaikius ugdymo planus (M3)“*; *„Kas mėnesį rašau refleksiją, atsakydama į keturis klausimus: 1) kokius metinius uždavinius įgyvendinau šį mėnesį; 2) kaip mano veikla prisidėjo prie mokinių pasiekimų ir pažangos; 3) kokią pažangą padariau aš, kas pavyko, ko trūko; 4) ką planuoju kitą mėnesį, kaip sieksiu savo tikslų, kaip padėsiu mokiniams įgyti daugiau žinių, kaip ir kokias jų kompetencijas ugdysiu; kasmet pildau savianalizės formą. Atliekama gili visų metų darbo refleksija, kas pavyko, o kas nepavyko dirbant su skirtingų klasių mokiniais, ką reikia tobulinti, kur gilinti žinias (M2)“*; *„Savo profesinę veiklą analizuoju kartą per metus apžvelgdama savo veiklas besiruošiant metiniam pokalbiui su organizacijos vadovu ar skyriaus vedėju (M9)“*; *„Pamokų metu (dažniausiai mokslo metų pabaigoje) mokiniai, raštu, atsakinėja į mano pateiktus klausimus, kas jiems patinka/nepatinka muzikos pamokoje, ką norėtų patobulinti ir t.t. Taip galiu įvertinti savo darbą iš šono (M5)“*). Taip tobulinama mokymo kokybė, nuolat ieškant, analizuojant, kritiškai žvelgiant į savo darbą. Mokytojams padeda refleksijos klausimai, trumpalaikiai ugdymo planai, kurie leidžia planuoti ir tobulinti ugdymo procesą, refleksijos metodas rašant, mokinių atsakymai apie pamokos kokybę. Kolegos, neatsiejama darbo mokykloje dalis, iš kurių taip pat galima pasimokyti, padiskutuoti, pasidalinti patirtimi (*„Dažnai kalbuosi su kolegomis, diskutuojame įvairiais klausimais sulygindami situacijas ir jų sprendimo būdus; kadangi esu dar jauna specialistė dažnai pamokas stebi mokyklos administracija, kuri įvertina ir pakomentuoja darbą. Džiaugiuosi, kad savo darbo vietoje turiu tos pačios srities kolegas, todėl turiu galimybę ne tik pastebėti jų vedamas pamokas, bet ir įvertinti savo darbą (M7)“*). Muzikos mokytojams svarbu ne tik rengti ir dalyvauti koncertuose, bet po visko apmąstyti kas pavyko sėkmingai ir kuo galima pasidžiaugti, o kas liko tobulintina (*„Po kiekvieno renginio, festivalio, konkurso, analizuoju kas pavyko, ar nepavyko.*

Perklausau įrašus; naudoju metodą – tam tikras laikas vienuoje. Tada nurimsta emocijos ir gali į viską pažiūrėti iš šalies. Sekančią pamoką visada aptariu su mokiniais (M10)“).

Klausimu kaip mokytojai sprendžia iškilusias problemas ugdymo procese, buvo norima sužinoti ar įgyta patirtis padeda, kokius sprendimo būdus mokytojai renkasi. Buvo išskirta 1 kategorija ir 3 subkategorijos. (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Problemų sprendimas (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Problemų sprendimas ugdymo procese	Situacijos analizė	<i><...> visada bandau analizuoti situaciją (M7)</i>
	Kolegų konsultacijos	<i><...> iškilusi problema svarstoma metodiniuose susirinkimuose, su administracija (M2)</i>
	Įgytos patirties naudojimas	<i><...> kartais problemos sprendimų tenka paieškoti dokumentuose, seminaruose ar pasikliauti savo nuojauta, patirtimi (M5)</i>

Žinome, kad ugdyme dažnai pasitaiko įvairių situacijų, kurios sukelia tam tikras problemas. Mokytojai kasdien susiduria su nenumatytomis situacijomis ir turi sprendimą priimti nedelsdami. Pagal gautus atsakymus, priimant tinkamą ir teisingą sprendimą, mokytojai remiasi pedagoginiu požiūriu, situacijos analize („*Pagal situaciją, kalbamasi su mokiniais, jei reikia su jų tėveliais; ieškau sprendimo būdų, priklausomai nuo situacijos (M7)“*). Akivaizdu, kad jaunesniems mokytojams ieškoti patarimų, atsakymų į klausimus padeda kolegos, konsultacijos su mokyklos administracija („*<...> kadangi turiu tik 2-iejų metų patirtį, priklausomai nuo situacija sprendžiu ar turėčiau tai papasakoti mokyklos administracijai, kolegoms, tėvams. Įvertinus situaciją kreipiuosi pagalbos į juos (M4)“*; „*Kadangi mano, kaip mokytojos patirtis gana trumpa, todėl dažnai prašau pagalbos, patarimo iš administracijos, kitų kolegų (M9)“*; „*Iškilus problemoms ieškau atsakymų metodinėje literatūroje, ieškau pagalbos pas kolegas, administraciją (M8)“*; „*Jei problema susijusi su mokinių elgesiu, pasiekimais ar pažanga, tuomet kalbuosi su vaiku, klasės auklėtoju, tėvais (globėjais), vadovaujuosi organizacijos tvarkos aprašuose numatytais punktais (M3)“*). Taip pat probleminėse situacijose mokytojus gelbsti jau turimos patirties panaudojimas („*Savo patirtimi naudojuosi visada, kur matau, kad galiu ją pritaikyti (M2)“*; „*<...> žinoma, naudojuosi savo įgyta patirtimi (M1)“*; „*Įgyta patirtimi naudojuosi ir kitiems patariu. Problemas sprendžiu pagal nusistatytas sprendimo formules, jeigu reikia improvizuoju; nepasiteisinusius ugdymo metodus galiu greitai pakeisti kitais (M6)“*). Galima teigti, kad pedagogai pirmiausia įvertina probleminės situacijos sudėtingumą, tuomet imasi veiksmų, jei reikia kreipiasi į kolegas, mokyklos administraciją, bei naudojasi įgyta patirtimi arba pasikliauja nuojauta.

Klausimu apie mokytojų asmeninės patirties dalijimąsi, buvo siekiama sužinoti ar mokytojai linkę dalytis profesine patirtimi viešai, nes tai taip pat apima reflektyvų mokymą(si). Išskirta 1 kategorija ir 3 subkategorijos. (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Dalijimasis patirtimi (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Asmeninės patirties sklaida	Metodiniai susirinkimai/ seminarai	<i>Mokytojų posėdžių metu (esant reikalui) (M1)</i>
	Bendravimas su kolegomis	<i><...> bendraujant su kitais kolegomis (M7)</i>
	Atviros pamokos	<i>Vedu atviras pamokas (M4)</i>

Vienas veiksmingiausių būdų susipažinti su naujovėmis, plėsti asmenines, profesines kompetencijas, tai dalintis gerąja patirtimi. Mokytojai dažniausiai tai atlieka per metodinius susirinkimus ar dalyvaudami seminaruose (*Per metodinius susirinkimus pristatome naujoves iš seminarų, kursų, dalinamės metodine medžiaga (M6)*“); „<...> rengiame patys seminarus (M8)“; „Isijungiu į diskusija elektroniniuose portaluose, dalyvauju festivaliuose, konkursuose – renginiuose, kuriuose galima dalintis gerąja patirtimi (M10)“; „Metodinėse grupėse, seminaruose, su tėvais (M3)“. Dalijimasis patirtimi brandina žmogų, tad pedagogai visada skatinami dalintis tuo, kas išbandyta ir sukaupta praktiniame darbe, rinkti kolegų pasiūlytas idėjas ir jas pritaikyti savo pamokose, tai vienas iš kvalifikacijos skėlimo būdų. Bendravimas su kolegomis kasdienis procesas („Pokalbiuose su kolegomis, dalinuosi patirtimi seminaruose (M5)“; *pokalbiai, diskusijos su kitais kolegomis (M2)*“). Sėkmingas asmeninės patirties dalijimasis vedant atviras pamokas, nes tuomet skatinamas mokinių ir pačių mokytojų, kolegų bendradarbiavimas („Igyta asmenine patirtimi dalinuosi pasikviečiant kolegas į savo pamokas, kai paprašo pasidalinu turima medžiaga ir patariu, kaip ją galima pritaikyti praktiškai; vedu atviras pamokas, dažnai diskusijų metu dalinuosi gerąja patirtimi (M9)“).

Devintuoju klausimu buvo siekiama sužinoti, kodėl pedagogams prasminga reflektuoti savo profesinę veiklą, pagal gautus atsakymus buvo išskirta 1 kategorija ir 3 subkategorijos. (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Refleksija profesinėje veikloje (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Profesinės veiklos	Leidžia tobulinti ugdymo procesą	<i><...> taip pat reflektuodamas savo veiklą, gali užbėgti įvykiams už akių, tai reiškia gali numatyti artėjantį „pavojų“, kurį dar galima ištaisyti (M9)</i>

refleksijos teikiama nauda		
	Nuolatinis asmeninis tobulėjimas	<...> <i>tai padeda mokytis, nekartoti klaidų, analizuoti save, savo darbą, klaidas (M4); tai vienintelis būdas augti, tobulėti, daryti išvadas apmąstant savo patirtį (M7)</i>
	Teigiami potyriai	<...> <i>pasidžiaugti savo padarytais darbais (M5)</i>

Didžioji dalis respondentų teigia ir patvirtina, kad savo veiklos reflektavimas padeda tobulinti darbo kokybę, ugdymo procesą. Norint atrasti geriausią savo darbo stilių, svarbu didžiausias mokytojo dėmesys ugdymui („Prasminga, kad profesinė prasme augtų patys ir gebėtų dar geriau planuoti pamoką, mokinių vertinimus <...> pedagogo veikloje būtina reflektuoti, nes tik taip galima pamatyti ar taikyti ugdymo metodai buvo prasmingi ir reikalingi, galbūt kažko ateityje nebekartoti (M4)“). Mokytojai akcentuoja, kad atsigręžimas, apmąstymas leidžia sėkmingai planuoti pamoką, nebekartoti jau įvykusių klaidų ateityje. Mokymo ir mokymosi menas, tai nuolatinis ir nenutrūkstamas procesas, trunkantis visą gyvenimą. Siekiant būti geru mokytoju, būtina tobulinti savo kvalifikaciją, gilinti dalykines žinias, bet svarbu pradėti nuo asmeninės, savo darbo veiklos analizės („<...> kiekvieną vakarą „prasuku“ savo dieną. Kas pavyko, nepavyko, kas dėl to kaltas ir taip toliau; dažnai savo refleksiją pasidalinu poroje (M10)“; „Taip kaip ir mokiniams, tai padeda įsisąmoninti turimas žinias, gebėjimus, suprasti savo klaidas, spragas, apmąstyti, ieškoti būdų taip ir mokytojui išspręsti, tobulinti, gilinti savo pedagogines, dalykines kompetencijas (M7)“; „Reflektuoti savo veiklą reikia tam, kad suprastume ką reikėtų pakeisti, ką išmokyti naujo ir pan. (M3)“; „Būtina dėl savo asmenybės tobulėjimo, dėl geresnio darbo su vaikais. Tai pažvelgimas į savo darbą iš šalies (M1)“). Mokytojai teigia, kad pedagogo darbe visas dėmesys sutelkiamas į pamokas, mokinius, tad nebespėjama paanalizuoti savo veiklos „Dirbdami pedagogo darbą dažnai susikoncentruojame į pamokos turinį, galvojame kaip mokiniams pateikti vis naujesnę ir įdomesnę informaciją, taip pamiršdami, nesuspėdami reflektuoti save ir savo veiklą. O vis atsigręždami – reflektuodami ją galime ištaisyti menkas problemas ar pastebėti, kad kasdienybėje galime padaryti naudingesnių dalykų; pedagogas yra žmogus, kuris turi augti ir tobulėti nuolatos, tad jam refleksija gali palengvinti darbą (M2)“). Respondentai, taip pat išskyrė, kad reflektuoti savo veiklą reikia ir dėl pozityvių minčių („Reflektuoti savo veiklą reikia ir tam, kad galėtume pasidžiaugti savo padarytais darbais, pasiektais pasiekimais, nes žmogui bent kartais reikia pajusti sėkmės faktorių, kad pakiltų savivertė (M9)“).

Analizuojant respondentų atsakymus apie reflektavimo patirtis, buvo siekiama išsiaiškinti, kokios jos būna, teigiamos ar neigiamos, ką jos suteikia mokytojui. Išskirta 1 kategorija ir 2 subkategorijos (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

Asmeninio reflektavimo patirtys (M=10)

Kategorija	Subkategorija	Teiginių pavyzdžiai
Reflektavimo patirtys	Teigiamos	<i>Gražu stebėti, kuomet mokiniai vis drąsiau dalijasi savo patirtimi, išgyvenimais, džiaugsmais, tai padeda sukurti bendruomeniškumo jausmą, vieniems kitą palaikyti, paskatinti, padėti (M6)</i>
	Ne visada maloni ir lengva patirtis	<i><...> kartais sunku atrasti, išvelgti tai, kuo tavo veikla prisidėjo prie mokinių pažangos (M4)</i>

Džiugina, kad respondentai taikydami refleksijos metodus savo profesinėje veikloje, pripažįsta ją kaip puikią priemonę, kuri leidžia pastebėti mokinių ūgtį, džiaugtis pasiekimais ir apžvelgti savo kaip mokytojo darbo kokybę („<...> smagu suprasti, įgyti naujų žinių, dalintis jomis su kitais <...> mėgstu mokslo metų gale aprašyti savo veiklas, kaip sekėsi dirbti su kiekviena klase ar buvo sunkumų, kaip sprendžiau, kaip tobulėjo ar vietoje „tupėjo“ mokiniai. Dažniausiai pasitenkinimą kelią mokinių pasiekimai, ženklus patobulėjimas (M1)“; „Teigiamos reflektavimo patirtys – asmenybės augimas, pastebėjau, kaip keičiasi mąstymas, požiūris į darbą, noras daryti kuo geriau. Motyvacija pažinti mokinius kaip asmenybes (M7)“). Viena iš mokytojų dalinasi patirtimi, kad raštu analizuodavo savo veiklą ir ieškodavo būdų, kaip galėtų dirbti geriau, kad vaikai išmoktų kuo daugiau. Siekiant tobulinti savo darbo kokybę, mokytoja sukūrė metodinę priemonę („<...> vedžiau savo žurnalą, kur viską fiksuodavau, analizavau, kaip galėčiau dirbti dar geriau, kad mokiniai kuo daugiau išmoktų. Esu sukūrusi magnetinę solfedžio mokymui metodinę priemonę, kurią sėkmingai taikiau muzikos pamokose, kai dirbau su pradinėmis klasėmis (jų mokyklos lėšomis buvo užsakyta 30 vnt., kad užtektų kiekvienam mokiniui). Jei mokiniai pamokos pradžioje klausdavo, ar šiandien solfedžiuosime, tai man buvo pats geriausias įvertinimas. Mokiniai tikrai greičiau išmoko pažinti visos gamos garsus (M2)“). Respondentai pastebi, kad dar nežinodami apie refleksiją, ją jau taikė („<...> dar nežinodama, kad reflektuoju, tai dariau nuo pirmųjų savo darbo praktikos metų (M10)“). Pedagogai taip pat pripažįsta, kad reflektavimui reikia skirti daug laiko, kurio dažnai stinga („Aš asmeniškai per mažai skiriu laiko atsigręžimui į praeitį, apmąstymams, įvykių analizei, teigiamos patirtys visada malonios, o daug laiko reikia, kurio labai trūksta, dirbti su savimi, kol išmokti priimti kritiką ar kitokią nuomonę (M8)“). Reflektuojant svarbu atvirumas ir sąžiningumas, įvardinti konkrečias priežastis. Galima daryti prielaidą, kad tai viena priežasčių, kodėl net dirbantys pedagoginį darbą, ne visada nori

reflektuoti („<...> kartais sunku atrasti, išvelgti tai, kuom tavo veikla prisidėjo prie mokinių pažangos. Dažniausiai suvokiame savo veiklą kaip tiesiog dalyko dėstymą. Juk mokytojas ne tik dėsto dalyką, mokytojas bendrauja su mokiniais, vertina juos, padeda mokiniams atlikti jų refleksiją, taip juos motyvuodamas. Gali būti atvirkščiai – nuvertindamas, numušdamas motyvaciją veikti ir pan. tad labai svarbu išvelgti, kurie veiksniai turi gilesnes pasekmes ir įtaką mokinių pažangai ir pasiekimams, asmenybės formavimuisi bei ūgčiai (M9)“).

IŠVADOS

1. Refleksija, tai nuolatinis savo veiklos analizavimas, savęs pažinimas, vertinimas, giluminis mąstymas. Reflektyvus mokymasis siejamas su mokėjimu mokytis visą gyvenimą, įsisąmoninant savo patirtį, įgalina nuolat sistemingai mokytis, tobulėti, priimti apgalvotus sprendimus, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Refleksijos pagalba sudaromos prielaidos iš naujo pažvelgti į turimas žinias, patirtį ir siekti sistemingai tobulinti savo profesinės veiklos kokybę

2. Šiandieniniame muzikos mokytojų rengime, būsimajam pedagogui suteikiamos naujausios mokslo žinios ir sudarytos sąlygos ne tik teoriškai, bet ir praktiškai pažinti pedagogo profesiją. Pedagoginės studijos užtikrina, kad būsimasis pedagogas būtų sukaupęs pakankamai žinių ir gebėjimų, išsiugdęs tinkamas vertybines nuostatas, išmanytų mokomojo dalyko metodiką, pedagoginius reiškinius ir edukacinę veiklą, būtų susipažinę su mokinio psichologija, o įgytas žinias ir gebėjimus taikytų profesinėje veikloje ir įgytų reikalingų kompetencijų.

3. Mokymas(is) visą gyvenimą tampa neišvengiama kiekvieno norinčio tobulėti asmens gyvenimo dalimi, todėl mokėjimo mokytis kompetencija, patirties apmąstymas tampa neatskiriama mokymosi dalimi. Nuolat besikeičiančioje visuomenėje mokytojas iš žinių perteikėjo tampa besimokančiojo partneriu, padėjėju, mokiniui ne tik suteikiančiu žinias, tačiau ir padedančiu jose išvelgti prasmę. Muzikos mokytojui mokymą ir mokymąsi reikia suprasti kaip visą gyvenimą trunkantį asmeninį tobulėjimą, kritiškai žvelgiant į savo profesinę veiklą. Savo profesinėje veikloje refleksiją taikantis mokytojas – tai mokytojas, kuris turi reflektivaus mokymo įgūdžių. Refleksija suteikia galimybę išvelgti sėkmes ir nesėkmes, kurios prisideda prie mokymui(si) palankios aplinkos kūrimo bei besimokančiojo mokymosi pažangos.

4. Pedagogai išreiškdami savo asmeninę nuomonę apie refleksiją ugdymo procese bei profesinėje veikloje, atskleidė įvairias patirtis ir suvoktas prasmes. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad refleksija yra naudinga ir būtina mokytojams bei mokiniams ugdymo procese. Pedagogui kaip nuolat besimokančiai asmenybei reflektivaus mokymasis vienas svarbiausių veiksnių, kuris suteikia galimybę asmeniškai tobulėti, priverčia kurti, atsinaujinti, permąstyti savo veiklą, nebekartoti klaidų. Tyrime dalyvavę mokytojai teigia, turintys žinių kaip taikyti refleksijos metodus, taip pat domisi naujovėmis, dalijasi patirtimi su kolegomis, stebi pamokas, patys ieško papildomos informacijos. Refleksijos metodo naudojimas pamokose priklauso ir nuo ugdymo įstaigos požiūrio. Metodai pasirenkami pagal vaikų amžiaus grupes, dažniausiai naudojami žodiniai refleksijos klausimai arba spalvinės užduotys pamokos, užduoties rezultatams įsivertinti. Dauguma mokytojų taiko refleksijos metodus po veiklos (naujos temos apibendrinimui,

pakartojimui, pagilininimui). Respondentai atskleidė, kad dažnai pritrūksta laiko refleksijai atlikti, nes visas dėmesys skiriamas pamokos turiniui.

LITERATŪRA

1. Bagdonas A., Rimkutė E. (2013). *Anglų-lietuvių kalbų psichologijos žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
2. Bakonis, E.; Daukšienė, D.; Indrašienė, V.; Grinytė, L.; Jarienė, R.; Penkauskienė, D. (2014). *Kritinio mąstymo ugdymo vadovas neformaliojo ugdymo specialistams, klasių auklėtojams*. Vilnius: Šiuolaikinių didaktikų centras.
3. Bankauskaitė-Sereikienė G. (2006). *Aktyvaus mokymosi metodai: diskusija*. [žiūrėta 2021-03-31]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154243318/>.
4. Beresnevičienė D., Butkienė g., Teresevičienė M. (1993). *Mokytojas nuolatinio mokymosi sistemoje. Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: Valstybinės leidybos centras.
5. Bubnys R. (2012). *Reflektyvaus mokymo(si) metodų diegimo aukštojoje mokykloje metodika: refleksija kaip besimokančiųjų asmeninės ir profesinės raidos didaktinis metodas*. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija.
6. Bubnys R., Žydžiūnaitė V. (2012). *Reflektyvus mokymas(is) aukštosios mokyklos edukacinėje aplinkoje*. [žiūrėta: 2018-12-18]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Mokslo_studija_R_reflektyvus_mokymasis.pdf.
7. Bulajeva T. (2007). *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip sukurti studentų pasiekimų vertinimo metodika*. [žiūrėta 2020-12-20]. Prieiga per internetą: http://su.lt/bylos/studijos/Stud_kokybe/vertinimo_metodika_bulajeva.pdf.
8. Butkevičienė V. (2012). *Sužadinimo, patirties išsiaiškinimo, motyvavimo metodų taikymo pavyzdžiai*. [žiūrėta 2020-12-17]. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/kompetenciju-ugdymo-praktika/aktyvaus-mokymo-ir-mokymosi-metodai-ir-ju-taikymo-pavyzdžiai/suzadinimo-patirties-issiaiskinimo-motyvavimo-metodai/nebairgti-sakiniai/>.
9. Dewey. J. (1997). *Experiece and education*. New York: Touschstone.
10. Diržinauskytė V. (2016). „Mokinių muzikos mokymosi pasiekimų vertinimas“ Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Gaižauskaitė I., Valavičienė N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. [žiūrėta 2021-04-25]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16724>.
12. Griffith, W., Lim, H. Y. (2012). *Performance-based assessment: Rubrics, web 2.0 tools and language competencies*. Mextesol Journal, 36 (1), 1-12. [Žiūrėta: 2020-12-21].

- Prieiga per internetą:
<http://www.mextesol.net/journal/index.php?page=journal&id_article=108>.
13. Gudžinskienė V. (2006). *Kritinio mąstymo įvairios interpretacijos ir jų analizė*. Pedagogika, T. 81.
  14. Guskey T. R. (2004). *Profesinio tobulinimosi vertinimas*. Vilnius: Garnelis.
  15. Girdzijauskienė R., Jautakytė Ž. (2016). *Mokinių muzikos mokymosi pasiekimų vertinimas..* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
  16. Griffith, W., Lim, H. Y. (2012). *Performance-based assessment: Rubrics, web 2.0 tools and language competencies*. Mextesol Journal, 36(1), 1-12. [Žiūrėta: 2020-12-21]. Prieiga per internetą:
<http://www.mextesol.net/journal/index.php?page=journal&id_article=108>.
  17. Indrašienė, V., Žibėnienė, G. (2014). *Pasiekimų vertinimas ir įsivertinimas*. Kaunas: Vitae Litera.
  18. Janiūnaitė B. (2004). *Edukacinės novacijos ir jų diegimas: monografija*. Kaunas: Technologija, KTU.
  19. Jarvis P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo studijų centras.
  20. Jevsejevienė J. (2015). *Švietimo problemos analizė – kaip rengiami mokytojai?* [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Kaip-rengiami-mokytojai.pdf>>.
  21. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai>>.
  22. Katauskienė N. (2012). *Vertinimo ir įsivertinimo, refleksijos metodų pavyzdžiai*. [žiūrėta: 2020-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/pagrindinis/kompetenciju-ugdymo-praktika/aktyvaus-mokymo-ir-mokymosi-metodai-ir-ju-taikymo-pavyzdžiai/vertinimo-ir-isiivertinimo-refleksijos-metodu-taikymo-pavyzdžiai/saldzioji-refleksija/>>.
  23. Kavaliauskienė V. (2001). *Pedagginės savimonės ypatumai nuolatinio mokymosi kontekste*. Klaipėdos universitetas, Tiltai.
  24. Kolb D. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. [žiūrėta: 2020-12-20]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/235701029_Experiential_Learning_Experience_As_The_Source_Of_Learning_And_Development>.

25. Ladygienė J. (2020). *Mokinių refleksijos – pagrindas kokybiškam nuotoliniam ugdymui(si): ko klausti ir kaip organizuoti?*. [žiūrėta 2020-12-15]. Prieiga per internetą: <https://www.svietimonaujienos.lt/mokiniu-refleksijos-pagrindas-kokybiskam-nuotoliniam-ugdymuisi-ko-klausti-ir-kaip-organizuoti/>.
26. Lastauskienė A. (2015). *Apmąstyk ir veik! Refleksijos metodai ir rekomendacijos mokymosi procese*. [žiūrėta 2020-11-20]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36229/1/aivaras_simkus_md.pdf.
27. Laužackas R. (1999). *Sistemoteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos : monografija*. Kaunas: VDU leidykla.
28. *Lietuvos pedagogų rengimo koncepcijos projektas ir jo pagrindimas*. (2016). [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/PEDAGOG%C5%B2%20RENGIMO%20KONCEPCIJA-LEU-VDU.pdf>.
29. Marjeta S., Barbara S. (2017). *Critical reflection in the professional development of teachers: challenges and possibilities*. [žiūrėta: 2019-01-11]. Prieiga per internetą: https://www.pedocs.de/volltexte/2017/14908/pdf/cepsj_2017_3_Saric_Steh_Critical_reflection.pdf.
30. Martišauskienė E. (2015). *Edukologijos inžinerijos link: teorijos ir praktikos sanglauda*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
31. Mažeikis G. (2007). *Kompetencijų ugdymo sistema taikant kooperuotų studijų metodą*. Šiaulių universitetas: Šiaulių universiteto leidykla.
32. Miettinen R. (2000). *The concept of experiential learning and John Dewey's theory of reflective thought and action*. *International Journal of Lifelong Education*. [žiūrėta: 2021-01-20]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/026013700293458?needAccess=true>.
33. Monkevičienė O. Bagdonaitė L., (2004). *Priešmokyklinių grupių pedagogų profesinės savirefleksijos ypatumai*. *Pedagogika*, Nr. 73.
34. *Pedagogų profesijos kompetencijų aprašas*. (2015). [žiūrėta: 2021-01-05]. Prieiga per internetą: www.smm.lt.
35. *Pedagogų rengimo reglamentas*. (2018). [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: www.smm.lt.
36. Petty G. (2008). *Irodymais pagrįstas mokymas. Praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
37. Petrauskienė J. (2017). *Pedagogų rengimo modelio aprašas*. [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: <https://e->

seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/01388c40998611e78d46b68e19efc509?jfwid=n3s632xbl>.

38. Piaget J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai.
39. Pollard A. (2006). *Refleksyvusis mokymas. Veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis.
40. Pukelis K. (2003). *Pedagogo filosofinė branda ir atsakomybė*. Vilnius: Mokslo tyros institutas.
41. Pukelis K. (2004). *Mokytojų rengimo idealinio modelio parametrai : monografija : socialiniai mokslai, edukologija*. Kaunas: VDU.
42. Raudeliūnaitė R. (2010). *Socialinio darbo studentų patirtis studijų praktikoje: rašytinių refleksijų analizė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
43. Rimienė V. (2006). *Studentų kritinio mąstymo dispozicijų ir įgūdžių kaitos galimybės*. Acta Paedagogica Vilnensia, 17, 78–85.
44. Robitaille Y. P., Maldonado N. (2014). *Teachers' Education and Experiences Relative to Promoting Successful Questioning and Discussion Techniques*. [žiūrėta: 2021-01-09]. Prieiga per internetą: <<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED553965.pdf>>.
45. Rogozina J. (2010). *Lietuvos mokytojų profesinis tobulėjimas*. [žiūrėta: 2021-01-04]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/sv_problema_5.pdf>.
46. Šiaučiukienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. (2006). *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
47. Simonaitienė B., Targamadzė V. (2001). *Mokytojų profesinė kompetencija: jos plėtotės darbo vietoje galimybių tyrimas*. Kaunas: Technologija.
48. Simonaitienė B., Lepaitė D., Kinderis E., Sutkutė K., Zinkevičienė N., Jaskūnas V., Jankauskienė Ž. (2018). *Į studentą orientuoto mokymosi, mokymo ir pasiekimų vertinimo dermė. Rekomendacijų sąvadas*. [žiūrėta: 2021-01-19]. Prieiga per internetą: <<http://smpf.lt/uploads/extra/Rekomendaciju%20savadas.pdf>>.
49. Tarptautinė patirtinio mokymosi akademija. (2008). *Patirtinio mokymosi filosofija ir teorija. Įvadas*. [žiūrėta 2020-11-22]. Prieiga per internetą: <<https://dokumen.tips/documents/patirtinio-mokymosi-filosofija-ir-teorija.html>>.
50. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (2001). *Mokytojo profesinio tobulėjimo galimybės: patirtis ir refleksija*. VDU.
51. Teresevičienė, M., Oldroyd, D., Gedvilienė, G. (2004). *Suaugusiųjų mokymasis. Andragogikos didaktikos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
52. Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičienė V. (2006). *Andragogika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

53. Ugdymo plėtotės centras. (2015). *Pedagogo profesijos kompetencijų aprašas*. [žiūrėta 2020-11-19]. Prieiga per internetą: <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IUB0Zj0LmKwJ:https://www.upc.smm.lt/projektai/pkt/rezultatai/PEDAGOGO-PROFESIJOS-KOMPETENCIJU-APRASAS.docx+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
54. Westberg J. (2001). *Helping Learners Become Reflective Practitioners. Education for Health: Change in Learning and Practice*. [žiūrėta 2019-02-09]. Prieiga per internetą: <https://www.educationforhealth.net/temp/EducHealth142313-3826494_103744.pdf>.
55. Žibėnienė G., Barkauskaitė M. (2018). *Būsimųjų pedagogų reflektavimo patirtys kaip profesinio tobulėjimo priemonė*. [žiūrėta 2019-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/viewFile/878/387>>.
56. Žibėnienė G., Valukonienė R. (2016). *Refleksijos metodų taikymas: mokytojų teisinio ugdymo patirtis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose*. [žiūrėta: 2019-01-19]. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XJuzI5n4JMkJ:ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/113/119+&cd=10&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
57. Žukauskienė R. (2008). *Kiekybiniai ir kokybiniai metodai*. [žiūrėta: 2021-04-22]. Prieiga per internetą: <<http://rzukausk.home.mruni.eu/wp-content/uploads/kokybiniai-ir-kiekybiniai-tyrimai1.ppt>>.